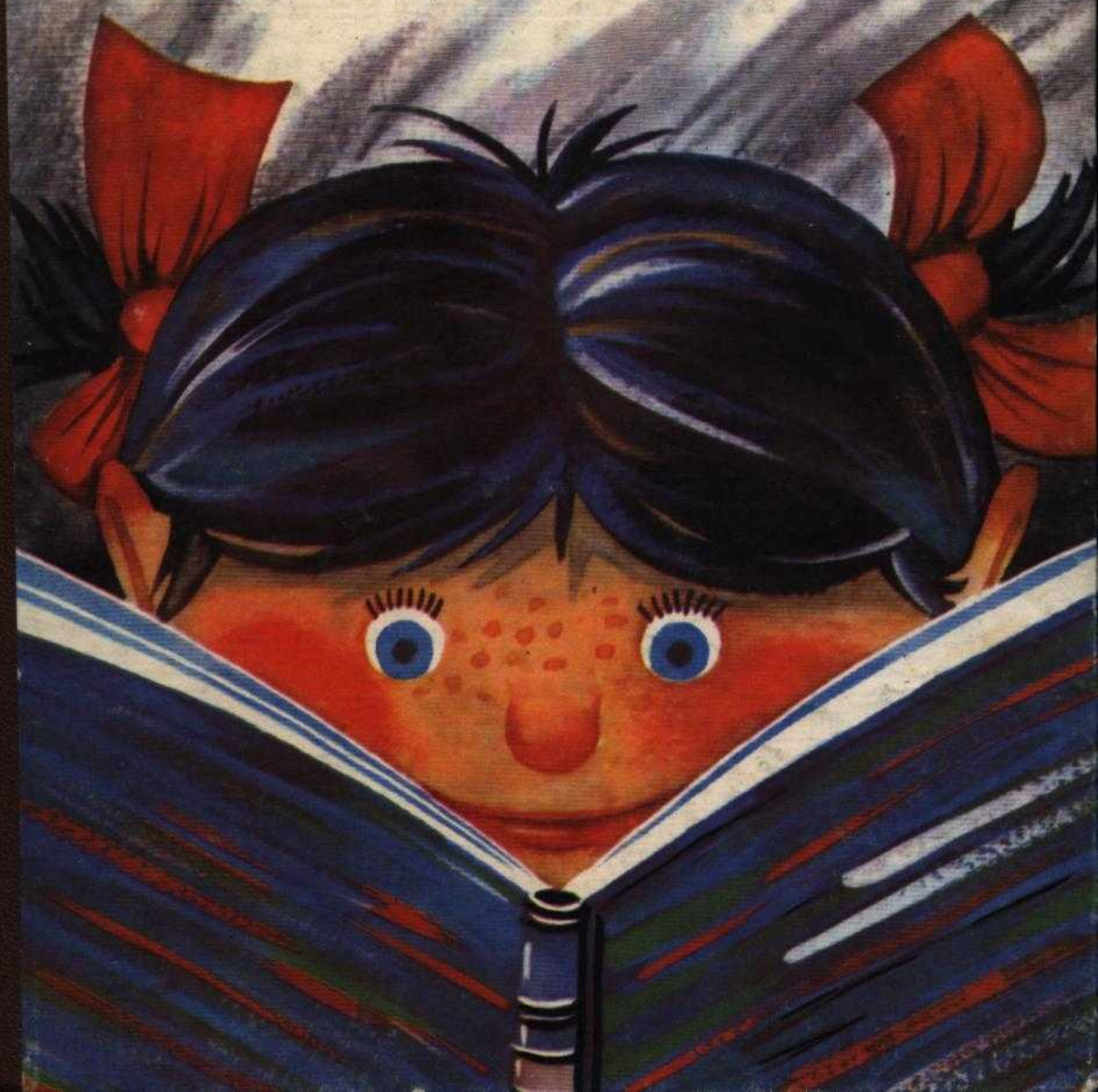

ТОДУР МАРИНОГЛУ

**ОКУМАК
КИЙАДЫ**

ТОДУР МАРИНОГЛУ

ОКУМАК КИЙАДЫ

Биринжи класста дыш окумаклары ичин

«ЛУМИНА» ЯАЙЫН ЕВИ, Кишинев — 1992

ivi

ARI
ZIEI»

3

14

Молдова республиканын Билим хем Уүредижилик Баканлыын тарафындан имзаланды

Ресимжи **А. Попович**
Кийат чыкэр **Т. Занетин** редакцисина гөрә
○ йаратмалар, ангылар кийатта дийл нышанны,
Тодур Мариноглунун

Подписано к печати 7.09.92. Нат. печ. листов 11,00.
Уч.-изд. листов 6,11. Тираж 3000. Отпускная
цена 137 р. Заказ № 20524.

4306020300 — 138

М ————— Молдова Республиканын БУБ мектубу
M752(10)—92

ISBN 5—372—01270—6

© Хазырлайан Тодур Мариноглу, 1992.
© Донаклады Александр Попович, 1992.

«ГАГОУЗЛАР ЧЕКИЛЕР ТҮРК СОЙУНДАН...»

Михаил Чакир.

БИЗ БЕКЛӘРДИК ПЕК ЧОКТАН.

Биз бекләрдик пек чоктан
Таа тез школайа гезмәә,
Хич та коркмадык ондан —
Үүредер о үүренмәә.

Үүрендик биз окумаа,
Тефтердә гөзәл йазмаа.
Класымыз гөзәл, кырнак
Лафедериз дә йалпак.

1. Не бекләрдик биз пек чоктан?

2. Вар нижә ми коркмаа школайа гезмаа?

3. Не үүренериз биз школада?

GAGAUZ MILLI ARHIVI

No. 3516
«CENTRUL DE CERCETĂRI
ȘTIINȚIFICE AL GĂGAUZIEI»

НИЦ ГАГАУЗИИ 3
ИМ. М.В. МАРУНЕВИЧ

ШКОЛАЙА.

Ачан Гиргина уйанды таа каранныкты. Көпөк нечин сә хызлы-хызлы саларды.

— Олмалы кеди отурэр көпään онүндә казык үстүндә,— дүшүндү кызчаз. Хепси ичердә таа уйарды. Гиргина чыкты хайада бакты сөрпешмемишләр ми чичек кабы ичиндә чешитли бениздә чичекләр. Оннары о авшамдан топладыйды үүредижисинә дейни. Кызчаз сефтә чекедәрди школайа гезмәә да хич дайанамарды незаман о отуражэк илк уроонда.

Тә чекетти өтүшмәә хорозлар. Оннар сөләрдиләр, ани дуэр сентабринин илк сабаасы.

Калкты Штифана бабу. Сорду Гиргинайа:

— Сән не өлә еркен ичерлердә гезинерсин, кызым? Кайбеттин ми бир бишей?

— Ей, бабу сән бу ихтиарлыыннан тез унудэрсын. Бүүн сентабринин бири. Хазырланэрым школайа.

Штифана бабу хызлы йакты атеши да чекетти пиширмәә пейнирли гөзлемә. Куфнә, капу онү долду гөзәл татлы кокуйлан. Ама Гиргина шиндән сора хызланмышты школайа. Штифана бабу гөрдү ону да сорду:

— Нерейи, кызчазым, алатлээрсын? Таа бир саат вар. Дур, и биркач гөзләмә.

— Бән токум. Геери дөнәрсам уймайа-жэк ишим,— деди кызчаз. Да чекетти генә гитмәә. Гиргина сефтә имедийди, сефтә жаны чекмәзди. Онун акылы гезәрди школада. Алатларды, сансын школа онун елиндән чекәрди, дайанамазды десин:

— Гүн айдын, школа! Сабаа хайыр олсун, кафадарлар!

Т. Занет

ВАТАН.

Орада гүнеш раатлы,
Чешмедән сужаз датлы,
Мамусу бизи беклеер —
О топраа Ватан денер!

Т. Занет

БУЖАК.

Бир көшә вар дүннейдә,
Гөзәл ешерер.
Гагоузлар орада
Бунжа йыл йашээр.
Орада зенгин топрак,
Көшенин ады — БУЖАК!

1. Ангы топраа Ватан денилер?
2. Нереси гагоузларын Ватаны?

ОГЛАН

Евел вармыш бир чобан
Ташыйармыш ад — ОГЛАН.
Пек севәрмиш халкымы,
Шинди түркүсү калды.

Бән билерим о түркү —
Халкымын дерин көкү.

1. Сән билерсин ми ким о Оглан?
2. Поэтын шиириндә несой түркү ичин сөленер?

Т. Занет

ЖАНАБИН.

Бу лафы ләәзым билмәә,
Бежерип тә кулланмаа.
Достун бүүксейди сенин —
Она деерләр ЖАНАБИН.

Кимә деерләр Жанабин?

ТАРАФЫМ.

Бейгирә атлы пиндим
Кырларда учтум-гездим.
Етиштим таа гөклерә,
Гүн чыкаркан күйлерә.

Пек гөзәл тарафымыз —
Севинерим биткисиз!
Калмайжәк о хич йалныз.
Бурада йашаркан биз.

МОЛДОВА.

Молдовада ачык хавада херзаман гөктә гүн булунәр. Йок не бир адам, не бир куш йа да хайван севинмесин Молдованын гүнешинә. Бунун ичин онун ады да гидер — Гүнешли Молдова. Бу республика бензеер бир гөзәл корафлы килимә, ангысыны дөшемишләр чайырлара, йасы байырлара, күйлерин, касабаларын долай йанына.

Молдованын орта касабасы Кишинев. Бурада вар чок завод, фабрика, занаат училищасы, институт, ангыларыны битирдиктән сора ушаклар түрлү-түрлү занаат кабул едерләр. Сокаклары онун гениш, пак, йанында дикили гөзәл-гөзәл чичекләр, бин түрлү аачлар, гүмәләр. Бурада евләр йапылы бийаз таштан хем чок катлы.

Ама дийл саде Кишинев, башка касабалар да күйләр да Молдовада вар, ангылары савашэрлар гүн-гүндән таа кырнак, таа гөзәл хем зенгин олмаа. Йорту гүннәр республикада гечерләр пек шен хем ме-

раклы. Чалгыжылар гәзәл чалэрлар, инсаннар тутунуп ойнээрлар түрлү халк ойннарыны. Йок бир дә школа, ушак башчасы нередә беенмесиннәр молдован ойуннарыны — өлә оннар шен, «атешли» хем колай каплээрлар инсанын үреени. Молдованнар кендилери ойунжу, ойнээрлар, нижә артистләр. Өлә да исләә оннар чалышэрлар заводларда фабрикаларда хем карагөз кырларда.

Не саде бүүмеер Молдовада? Үзүм, алма, армут, ерик, хем таа чок башка ишләр. Салт Молдованын мейваларындан хем ешилликлериндән вар нижә хазырламаа ада, консервалык, хошаф хем бин түрлү татлылыклар хепсинә ушаклара.

1. Нечин Молдовайа деерләр Гүнешли Молдова?
2. Ангы касаба Молдованын орта касабасы?
3. Не билерсиниз сиз Кишинев ичин?
4. Нижә гечер йортулар Молдовада?
5. Не бүйер республикада хем не йапэрлар мейвалардан?
6. Не түрлү мейва аачлары бүйер сизин башчанызда?
7. Мейвалардан не хазырлээрсыныз кыш ичин?

БУЖАК.

Бужак булунэр Молдованын үүлен тарафында. Бурада йашээрлар топлу гагоузлар хем туканнар, вар молдован күйлери дә. Бу тарафта гүн таа пек йакэр, ама йаамур таа ааз йаайэр. Инсана бурада ләазым олэр таа чок кувет коймаа, таа пек чалышмаа алмаа дейни бизим карагөз байырлы топрактан бүүк берекетләр.

Бужакта пек ааз су вар. Йазын ортасында башчалары йысламактан, хем гүн йангынныындан гөлләр хептән күчүлерләр. Ичмәә су да гит-гидә аазалэр, тә нечин битки вакытлар гагоузлар генә чекеттиләр сызынты пынар дүзмәә, евелки адети дирилтмәә. Евел хер бир чорбажы савашармыш бу айдын дүннейдә бракмаа бир пынар хайыр ичин, болай инсан ансын онун адыны, билсиннәр, ани о варды бу дүннейдә.

Биз бүүн ләазым, нижә кенди гөзлеримизи коруйалым хепсини пынарлары, сыбытмамаа бишей ичлеринә, оннар хер заман ләазым олсуннар капаклы. Артизан суйуну да ләазым корумаа, зерә ону да йыл-йылдан таа дериндән савашэрлар чыкармаа.

Бизим тарафымызда ен чок койун вар.

Хайванжылыгы гагоузлар северләр. Тә нечин бурдан республикамыз кабледер таа чойу йапаалары хем дерилери. Чыктынан күйүн кенарына, кырлара, үрәән севи-нер: херерси еп-ешил, фиданнар долу, үклү мейва, мейвалар да түрлү-түрлү.

Бүүк касаба Бужакта йок. Шинди битки вакытлар бираз Комрат хем Чадыр чекетти дүзүлмәә, умутланэрыз, ани оннар бүйежеклар, олажэklar гөзәл хем кырнак. Биз ләәзым хепсимиз чалышалым үүренмәә да салт озаман бежережез тарафымызы дүзмәә, зенгиннетмәә, таа гөзәл йапмаа.

1. Бизим тарафымызын ады несой?
2. Нередә о булунэр?
3. Нечин ләәзым корумаа сүйу?
4. Не бүйер Бужакта, сизин күйдә?
5. Несой гагоуз касабаларыны сиз билерсиниз?

ИСТӘМЕЕРИМ ЖЕНК.

Хич истәмеерим бән женк
Аннадым күчүклүүмдән:
О — дийл фырындан екмек,
Кайбелсин ер үзүндән.

Чичекләр салт башчада
Инсана өрнек калсын.
Хем дә гүн маави гөктә
Ушакларлан сармашсын.

ЖЕНК.

Женк — бу лафы Митика чоктан биләрди. Биләрди нәнда гидер женк. Она титси геләрди, ачан инсан өлдүрәрди бири бирини автоматлан, бомбайлан, бычаклан, башка-башка ишләрлән. О оннарын хич атларыны хепсинин үүренәмедийди.

Онун пек жаны ажыйарды кими өлдүрәрдиләр. Бөлә иш телевизийада сийредәркән о дайма сорарды:

— Маму, о башка гөрмейжек йа ушакларыны?

— Гөрмейжек,— жувап верәрди анасы.

— Башка масал сөләмейжек?

— Сөләйәмейжек.

— О өлдү, өлә маму?

— Öлдү.

— О башка гелмейжек евә, нижә мезарлыктан гелмер бизим дәду, өлә маму?

— Öлә, чөжжум.

Бу лафлары анасы сөләдийнән, Митика, аар чекәрди солууну да сусарды. О

аннайамазды бу бүүклери: үүредерләр дүүшмемәә, ама кендилери өлдүрерләр бири-бирини. Кенди кендинә Митика емин едәрди: ачан алажэklar аскерләә о урмайажэк бир ушаан да бакасыны, мамусуну, кимсейжий. Ко хепсинә олсун кимә демәә маму, бака, ушаам.

1. Нечин Митика истәмеер женк олсун?
2. Нашей о истеер олсун?

Январ.

Ени йыл бүүн чекетти,
Каар сефтә сепеледи.
Икинжи айы кышын —
Ушаклар кайэр тайын

Феврал.

Ай күчүк биздә феврал
Херерси бийаз гөзәл.
Кузулээрлар койуннәр,
Аазалэрлар одуннар.

Март.

Баба Марта ешиктә
Гүн гезер шишелердә
Алажа олэр аул,
Сокаклар хептән чамур.

Хепси илин солуйэр,—
Илкйаздан солук алэр.
Клочкалар йатэр ислää —
Чыкэжэк пиличчиклär.

Апрел.

Апрелдä гүнеш йалпак,
Йок гиймää пальто, калпак.
Зердели аажы бийаз
Долансын ону аяз.

Донмасын чичежиклär,
Ко олсун зерделилär.
Чийдимнär чыкты үзä
Бүүк хошлук гелди бизä.

Май.

Чичеклär ачты майда —
Севинмäk бүүк долайда
Үүренмäk йылы битер,
Таа үүсää гүнеш пинер.

Июн.

Каплады йаз долайы,
Саклады хызлы майы.
Йаамуру беклеер кырлар,
Вар ердä бүүк чатлаклар.

Июл.

Икинжи оту бичер инсан
Дышарсы олду фырын
Су аарэр кырда тавшан,
Синеклэр гезер йывын.

Август.

Августа гөзлэр шашэр —
Мейвалар пак йалабэр.
Гүн йакэр хеп йукардан
Ачылэр ишлэр хептән.

Сентябри.

Сентябринин гелди бири,
Ушаклара хабер верди.
Узун йола хазыр кушлар,
Йапаа дүзерлэр койуннар.

Октябри.

Тә октябри чекетти,
Йаамурлар умут верди
Гүзлүклэр кардашланды,
Йапраклар ерә даалды

Ноябри.

Биткинжи бу ай гүзүн,
Бааларда битти үзүм
Куш пек ааз долайларда,
Булутлар фит алчакта.

Декабри.

Соба генә севгили,
Кыш гелди бийаз телли.
Йорганы бийаз даатты,
Дерейи шишә йапты.

Уйутту йоргун топраа
Саклады чүрүк йапраа.
Лүзгерләр урду каави —
Йанаклар олду маави.

Шен йаайэр каба каржаз —
Кызаклар йапэр йолжаз.
Фыйылдээрлар ушаклар,
Каар топу ойнэр оннар.

ГҮЗ.

Үзүмнәр шыра долу
Гүз гелди йаваш-йаваш,
Алмалар гөзәл олду.
Сарарэр ешил йамач,
Үзүмнәр шыра долду.

Кузулар бүүдү тойан —
Олажэк локмажыктан.
Турналар йолжу чоктан —
Пек коркэрлар сууклардан.

Йапраклар сенер хызлы,
Олмасын гүз аязлы.
Топламаа ләазым не вар
Бишей бозмасын хич каар.

1. Незаман сарарэр ешил йамач?
2. Нечин турналар коркэр сууктан?
3. Нейи вар нижә бозсун аязлар гүзүн?

Т. Занет

ГҮЗ.

Токада урэр шу гүз —
Шырайы сән таа тез сүз.
Читеннерә кой жевиз —
Кышын патта кемиржез.

М. Исаковский

ГИДАН КУШЧАЗЛАР ТӘ УЧЭРЛАР.

Гидан кушчазлар тә учэрлар
Гечмиш о йазы аарамаа.
Сыжак ерлерә шу качэрлар,
Бән ама истемәм учмаа.

Хептән бән калэрым сениннән,
Беним севгили Ватаным!
Бән хич йысынмам башка гүннән,
Топрак йабанжы дийл лэзым!

Чевирди Н. Танасоглу

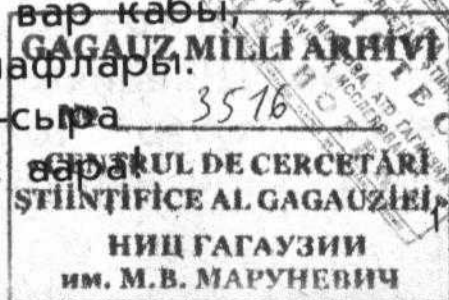
НАСАТ.

Аачларда бүйер мейва:
Шыралы алма, айва.
Қырма сән хич даллары —
Ажыдарсын аачлары.

Оннары лээзым севмää
Көклерä сужаз дөкмää,
Озаман салт оннарда
Тыкышык бүйер мейва.

1. Нечин дүшмеер кырмаа аачларын далларыны?
2. О аачлар незаман таа чок мейва йапэр?
3. Сөк билмейжейи.

Дийл екмек о, вар кабы,
Чок гөзäl дä лафлары.
Дилимни сыра сыра
Не о? Сән бул, варат

ГҮЗҮН.

О буналык йаз гүннери гечти, гүз гелди. Гүз тутэр үч ай сентябри, октябри, ноябри. Сентябрьри айында май хеп өлә сыжак олэр, нижә дә йазын, саде хавалар бираз таа дурук, таа таазә.

Бүтүн йаз динненмиш ушаклар, сентябридә енидән школайа гитмәә башлээрлар.

Гүз биздә Молдавияда чок түрлү зенгинникләрлән гелер. Түрлү емишләр, карпузлар, кауннар, үзүмнәр бу вакытта олэрлар. Башчаларда түрлү зарзаватлар геч гүз вакыдынадан дурэрлар. Ен паалы иш биздә гүзүн — үзүмнерин хем папшойларынын топланмасы. Бунун ичин инсан гүзү бүүк чалышмаклан гечирер.

Октябри айы гечтийнән хава дийшилмәә башлээр. Гежеләр таа серин олэрлар, аачларынын йапраклары сарарэрлар, сабааларда краа дүшмәә башлээр. Кими сабаа йалакларда су донэр. Кырлар йаваш-йаваш бошанэрлар.

Кими йылда гүз йаамурлу олэр. Гүз йаамурларынын йазынкы йаамурларына бензәмеер. Шиндики чискин йаамурлар афтайлан тутэр, топрак пек йымышээр, хамур гиби кабарэр, хем өлә тез куру-

мээр, нижә йазын. Гүз екиннери, кардаш-ланып, өртерләр ери. Ихтиарларын бир лафы вар: «Тарлада чамур, текнедә хамур».

Хава гиттикчә сериннеер. Аачларын йапраклары сарарып ерә силкинерләр. Пойраз тарафындан бир серт лүзгәр калан йапраклары да копарып куйтулара тыкээр, да аачларын даллары чыр-чыплак калэр. Лүзгәр естикчә чыплак даллар таа сесли уулдээр.

Ноябри айында гидән кушлар май хепсийий, бураларыны бракып, сыжак тараф-лара учэрлар. Саде кара кушлар таа со-райа калэрлар, үүсек аачларын далларына конуп, аязлар чекединжә битки түркү-лерини чалэрлар, сансын йазынкы йува-ларыны бракмаа кыйамээрлар. Ноябрьринин биткисинә йакын оннар да гидерләр.

1. Гүз вакыдына ангы айлар гирер?
2. Не зенгинникләрлән гүз гелер?
3. Гүз йаамурлары ичин не сөленер?
4. Гидән кушлар ангы тарафа гидерләр?
5. Не ишләр йапылэр кырда гүзүн?
6. Ангы кушлар калэрлар кышламаа бизим тарафымызда?
7. Йапын бир ресим гүз ичин.

САНСЫН ДҮН ГИРДИК ЙАЗА.

Сансын дүн гирдик йаза,
Ама тә бирдән бирә
Августтан адымнадык
Йаамурлу сентәбирә.

Икинжи афта йаамур
Хеп йаайэр йаваш-йаваш.
Бишей калмады куру:
Гөк тә йаш, топрак та йаш.

Арасыз йаамур чисеер —
Гүз йыкэр йапраклары.
Силинер ешил бойа,
Йапраклар калэр сары.

КУМЭТРА ГАРГА.

Мани дүн тамамнады беш йашыны. Бу паалы гүндә мамусу адады ону алмаа кыра үзүм топламаа. Да тә анасыннан кызчаз сефтә чыктылар күйүн мераларына. Ачан оннар етиштилар топланмадык баа тарла-сына, Мани шашты, гөрдүйнән койу ешил йапраклар арасында асым-асым саркылы ийри тенели салкымнары. Инсаннар хызлы койдулар торбаларыны жевиз аажын ал-

тына, кондулар сыра-
лара да чекетиләр
топламаа емишлери.
Сыранын йарысында
Мани деди мамусуна:

— Маму, бән гиде-
жәм су ичмәә.

— Гит, кызым, ама бак алданмайасын
да гидәсин башка тарафа.

— Ислә,— деди Мани качарак хызлан-
ды аажә доору. Батлактан су ичтиктән
сора, о есап алды, ани оннарын торбасын-
да ким сә гезмиш, ачан йаклашты да бак-
ты, гөрдү ани бир дилим екмек йок. Аажын
бир далында йапрактар фышырдады. Ма-
ни о далын үстүндә гөрдү бир кара көмүр
гаргайы, ангысынын аазындайды екмек.
Мани үфкедән атты она бир сопа. Гарга
үрктү дә учту узаа-узаа, ама дилими ка-
чырмады.

Мани, толу гиби йашлар гөзлериндә,
булду мамусуну да зар-зор сөледи, ани
гарга капмыш бир дилим екмәә.

— Аалама, кызым, жанын аажымасын,
о гарга бизим кумэтрамыз. Бән о дилими
она хазырладыйдым.

Мани, ачан она етишти бу лафларын
маанасы, битирди ааламасыны да силди
йашларыны. Ертеси гүнү шансора бүтүн
маалә биләрди, ани кырда вар оннарын
кумэтра гаргалары.

1. Ангы йыл вакыды Мани сефтә чыкмыш кыра?
2. Нечин кызчаз чекетмиш ааламаа?
3. Манийи мамусу нижә сустурмуш? Чекишлән ми оса шакайлан мы?

Н. Бабоглу

АВЖЫ.

Ганинин мамусу хем малиси сык-сык лафедәрдиләр онун Тоди дайкасы ичин.

— Йаланжы о бизим Тоди! — дейәрди малиси.

— Саде йаланжы олса,— кайыл олду мамусу,— о хич ишлемәә истәмеер, хеп йымыртанын кулубуну аарэр. Тутунмээр аалем гиби бир исләә иштән.

— Насыл тутунмээр? — сорду малиси,— дийл ми авжылыкта гезер.

— Гезер авжылыкта, балык тутмакта, ама йашамасында не балык не да ав йаанысы иди. Хеп сөлеер, не гөрмүш, не качырмыш...

Бу арада гелди Ганилерә Тоди дайкасы, йырактан таа селәм верди:

— Уурлар исләә гитсин Оли каку,— йалпак данышты о Ганинин мамусуна, сора генә өлә гөзәл селәм верди малисинә:

— Уурлар олсун, Софи бабу! — деди да өптү ихтиарын елини.

— Нәбэрсын, Тоди? — сорду мали-
си,— чоктан олду гелмерсин.

Исләйим,— жувап етти Тоди,— те олду
бир афта ава гидерим. Тоди дайкасы баш-
лады аннатмаа, насыл гөрмүш бир йабаны,
сора нижә ики гүн саклыда колламыш бир
тилкийи тутмаа несой-са качырмыш ону
хем таа чок бу такым ишләр.

— Тавшан бишей гетирдин ми? — сор-
ду мамусу да Тодийә.

— Йок бу афта пек көтү гитти ишләр,
хич бир да ав гетирәмедим,— жувап
етти о.

Гани дайкасынын йанында пек истәрди бишей сормаа, ама коркарды она сөлендийди дийл бир сыра, ани карышмасын бүүклерин лафына. Ама, ачан адам гитти Гани сорду мамусуна:

— Маму, нечин дайкам тутамамыш тилкийи?

— Нечин дейини тилки адамдан таа шалвир. Хем дур бакалым дайкан аслы мы сөледди. Авжылар беенерләр бираз кендиндән чыкармаа. Тоди бираз дүшүндү, сора генә сорду.

— Е тавшан нечин тутамамыш Тоди дайкасы?

— Нечин ки, чождуум,— деди мамусу,— о хеп ики тавшан ардына качэр.

1. Несой адаммыш Ганинин дайкасы?
2. Нечин дийл ләазым карышмаа бүүклерин лафына?
3. Нижә сиз аннадыныз лафлары: «ики тавшан ардына качэр»?

Л. Толстой

КӨПЕК, ХОРОЗ ХЕМ ТИЛКИ.

Көпек хем хороz йолланэрлар гезийә. Авшамнен хороz уйумуш фиданда, көпекса о фиданын бойунда, көклерин арасында. Етиштийнән вакыт, хороz гиришер

өтмää. Тилки ишидер онун сесини, йаклашэр она да ердән чекедер йалвармаа, ани хороз инсин ерә, чүнкү, тилкинин вармыш сайгылы лафы она сөлемää гөзәл сеси ичин. Хороз демиш:

— Илктән ләазым уйандырмаа бекчийи, ангысы динненер көклерин арасында. Ко салверсин да озаман инежәм.

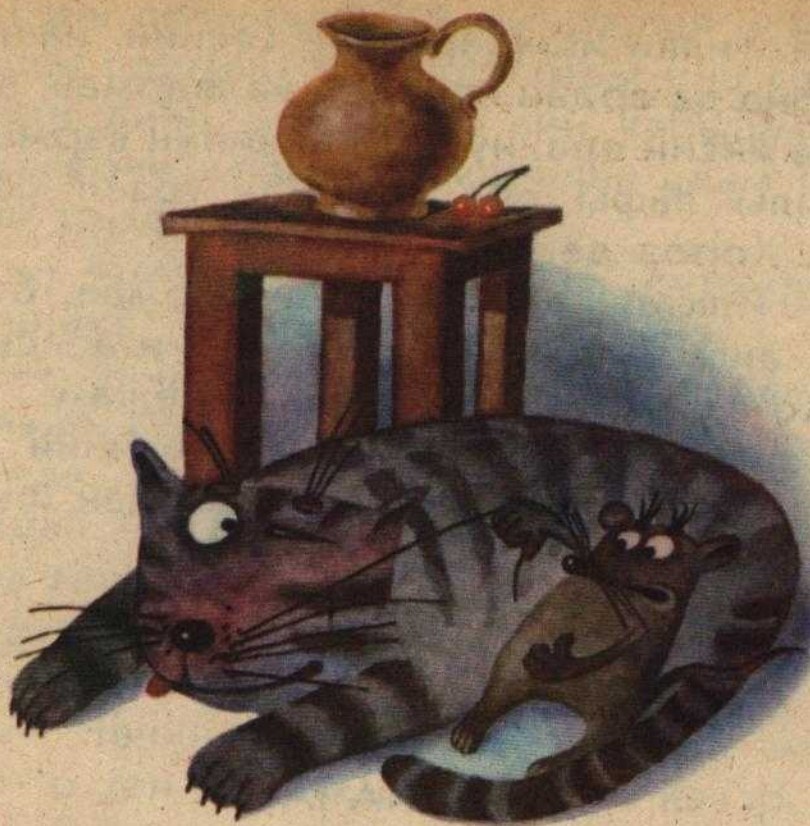
Тилки чекедер аарамаа бекчийи да уурэр онун үстүнә. Көпек ансыздан фырлээр да тилкийи буэр.

Русчадан чевирди М. Көсә

СЫЧАН-КАЧАН.

Ески евин таванында чок сычан делий вармыш. Оннарын бирисиндә бир пек коркак сычан йашармыш, адыймыш онун Качан. О пек сийрек делийндән чыкармыш, кенди гөлгесиндән да коркармыш. Пейдаланармыш таванын үстүндә озаман, ачан шансора дайанамармыш аач дурмаа.

Бир сыра, титирейә-титирейә чыктынан делийндән, Качан гөрмүш бажанын бойунда кедийи, ангысы йатармыш-дурармыш өлү гиби. Ама о дийлмиш өлү, о ичмишти сүдү чөлмек ичиндән, нерейи дөрт йашында Мани дөкмүштү шарабы, да кеди сарфош олмуш. Качан-са ону санмыш өлү.

Йаклашмыш она бааламыш куйрууну кединин быйыына да дартып ону бүтүн кувединнән баарармыш:

— Кедийи тепеледим, таа тавана шуну-душманы сүрүкледим!!! Сычаннар башка деликлердән йавруларыннан барабар осаат топланмышлар өлү кединин йанына хем хепсийий шашармыш Качанын бүүк гиргиннийнә, бак о сайылармыш ен коркак сычаннар ичиндә.

Бу инжә кескин баармактан хем быйык чимдиклемесиндән кеди уйанэр, ачэр гөзлерини. Хер бир сычан она ики гөрүнәрмиш. Хепси боз тулуплулар есап алдый-

нан буну качы вермишләр, кенди делик-леринә, сакланмышлар. Качан-са куйрууну чөзәркенә кединин дишләр арасына дүш-мүш.

Бак, сәндә, алданма көр йабанынын аазына елини койасын.

Л. Толстой

ЙАЛАНЖЫ.

Чожужак койун гүдәрмиш. Да, сансын гөрер жанавары, чекедер чаармаа: «Йар-дым един, жанавар гелер!» Адамнар ка-чэрлар гидерләр да гөрерләр: йаланмыш. Бөлә йапэр о биркач сыра, ама олэр өлә дә — хализдә, гелер жанавар. Чожужак чекедер баармаа: «Бурайы таа тез, жана-вар гелди!» Адамнар санмышлар, ани генә йаландырэр да сесләмеерләр ону. Жанавар гөрер, ани коркмаа йок кимдән, алэр да буэр бүтүн сүрүйү.

Русчадан чевирди М. Көсә

ЕШЕК ХЕМ БЕЙГИР.

Бир адамда вармыш ешек хем бейгир. Гидәркән оннар йолда, ешек демиш бей-гирә: «Бана аар, гөтүрәмейжәм аарлыын хепсини, ал бендән онун баари бир пайы-ны.» Бейгир сесләмәмиш. Ешек дүшер

үктән ерә дә геберер. Чорбайы үкледер хепсини аарлыы бейгирә, хем таа ешәән дерисини да койэр онун үстүнә. Бейгир чекедер мизлемәә: «Оф, йазык бана, заваласына, кахыра дүштүм, кысметсизим! Истәмедим бән ешәә йардым едийм да шинди аарлыы хем дерийи йалныз ташыйэрым.»

Русчадан чевирди М. Көсә

Т. Занет

ЕНГЕЧ.

Чайырда,
байырда
бир конуш.
Орада
хайваннар
топланмыш.
Йукардан
чок кушлар
конмушлар.
Гөллердән
балыклар
гелмишләр.

Саде геч калмыш
генч
бир енгеч.
Чаталлы
байжайыы
сарылы,
завалы.
Илери алатлээр,
топаллээр.
О геери доору
нечин гелер?

1. Несой хайваннары сиз билерсиниз?
2. Нечин енгеч геч калмыш конуша?
3. Енгеч нижә гезер?

ТОДИНИН ИЛК ЗАРАРЫ.

Тоди алты йашындайды, ачан алды ону панайыра бобасы. Бурада чоҗуҗак сефтә гөрдү ани бир бойу сатэр гөзәл-гөзәл туйда кушчазлары. Чоҗуҗаан җаны аҗыды бу капалы күчүҗүк кушчазлара да неетленди куртурмаа биркачыны. О йаклашты бир кафесә, таман ачан чорбаҗы лафедәрди киминнәнсайда ачиверди онун капужууну. Кушчазлар осаат учтулар кондулар аачларың далларына. Кимсей осаат есап алмады буну.

Чорбаҗы, ачан денеди бу иши, Тоди узактайды. Она ишидиләрди салт ниҗә ким-сә баарады-сорарды: «Ким ачты капужуу? Ким оннары бана өдейжек? Ниҗә өлә кимсей гөрмеди?»

Тодинин җаны аҗыды бу адама, ама парасы йокту өдесин она кушлар ичин. Кабаатлы о булду кендисини, ама йокту ниҗә колвермесин о гөзелим кушчазлары. Она гелди, ани о ләәзым куртарсын, йардым етсин оннара.

Бүүн сефтә Тоди истеди олсун чок парасы да олсун ниҗә сатын алсын капалы кушчазлары, колверсин оннары боллаа. О исләә биләрди — не зор, ачан бракмээрлар, бүтүн гүн колвермерләр дышары хем бүүн исләә аннадыйды ани таа да зор кушчазлара, ангылары капалы, ангы-

ларын вар каави канатчыклары, ама уча-
мээрлар.

1. Нәны Тоди гитмиш бобасыннан?
2. Не о бурада гөрмүш?
3. Несой зарар о панайырда йапмыш хем не-
чин?
4. Нечин Тоди истемиш онда чок пара олсун?

Н. Бабоглу

ЕСКИ МАСАЛ.

Бән бу масалы чевирмедим башка дил-
дән, ама чок сыра вардыр ону ишиттийм,
вардыр окудуум да пек ону беендим.
Шинди йазэрым ону кендимжә гагоуз ди-
линдә бизим ушаклара дейни.

Чүнкү вармыш бир вакытларда бир
адам, адыймыш онун Дедал. Йашармыш
о адам узакта дениз бойунда. Дедал бе-
жерикли дүзүжүймүш, архитектормуш
хем да таа кенди фикириндән дүшүнүп
чок ени инструментләр, аваданныклар
йарадармыш... Дүзүнтүлүк ишлеринин
саклыкларыны, ангыларыны саде бир Де-
дал биләрмиш инанмыш вермәә саде кен-
ди оолуна Икара. Бу такым Икар да боба-
сыннан барабар ишлейрәк олмуш гечил-
медик уста, бобасы гиби архитектор хем
дүзүжү.

Да те, ачан Дедал хем Икар о су ашыры мемлекеттә дүзмүшләр пек чок гөзәл сарайлар, хем клиселәр, орасынын падишахы пек беенмиш усталарын ишини, ама истәмәзмиш ки оннар башка ердә дә дүзсүннәр бөлә гөзәл йапылар. Бу бетерә изин етмиш аскеринә колвермесиннәр усталары гитсиннәр денизин өбүр тарафына, бүүк топраа.

Ама уста-боба акыллы Дедал чаармыш оолуну да демиш:

— Биз булажэз колайыны качмаа бурадан денизин өтәнки тарафына.

Оннар йапмышлар куш түйлериндән кендилеринә канат да йапыштырмышлар канатларыны колларына бал мумуннан. Канатлар олмушлар пек исләә хем илин да оннар учмушлар. Дедал демиш оолуна:

— Икар, сән алданмайасын да учасын пек йукары гүнә йакын зерә канатларында бал мумлары гүнешин сыжаандан ерийежәк да дүшежән денизә.

Чожук са сесләмәмиш бобасыны, учмуш хеп йукары-йукары. Пек естемиш гүнү гөрсүн йакындан, ама бал муму канатларында еримиш да о дүшмүш денизин орта еринә да буулмуш. Су үстүндә үзәрмиш салт түйләр канатларындан...

Жаны ажымыш Дедалын оолуна, ама хич йокмуш не йапсын, истемиш ону куртарсын, ама гечмиш. Кендиси учмуш иле-

ри да етишмиш бүүк топраа орада дүз-
мүш таа чок гөзәл йапылар, сарайлар,
клиселәр...

1. Не беендиниз Дедалда хем Икарда?
2. Ама не беенмединиз падишахта?
3. Олур му ушаклар сесләмәсиннәр аналарыны хем бобаларыны? Нечин? Нейә гетирмиш Икары сесләмәмезлик?

В. Бианки

ТИЛКИ ХЕМ СЫЧАНЖЫК.

— Сычанжык, сычанжык, недән сенин бурнун кирли?

— Ери каздым.

— Нечин ону каздын?

— Делик йаптым.

— Нечин делик йаптын?

— Сендән, Тилки, сакланмаа.

— Сычанжык, Сычанжык, бән сени коллайажам!

— Беним делиймдә булунур йатак.

— Ажыкажан-чыкажан сән!

— Беним делиймдә кладовка да вар.

— Сычанжык, Сычанжык, ама бән сенин делийни даадажам-йыкажам.

— Бән сендән йан деләә гечежәм — сән са курулу калажан.

Русчадан чевирди М. Көсә

1. Несой кладовкасы вармыш Сычанжыын делийндä?
2. Нейä гелер лафлар «курулу калажан»?

В. Бианки

НЕСОЙ ТИЛКИ КИРПИЙИ АЛДАТМЫШ.

Йашармыш даада Тилки. Ширедин ширедиймиш — хепсини колай алдадармыш. Кär некадар уста корунмаа Кирпи онун сыртында тикенни күрк — таа не лääзым — Кирпийи еллериннән аламайжан. Ама тилки ону алдатмыш тә не йапмыш.

Гидәрмиш кирпичи даада, грохлармыш, кыса аяажыкларыннан йапракларга басармыш. Тилки гидер она каршы. Кирпи бирдән топчаз гиби олмуш. Гит та йаклаш она сән — херерси долу тикеннән.

Тилки дөнмүш ону доздолай, дерин солумуш да демиш:

— Те сән шинди топчаз олдун, сени лääзым тукурламаа. Да айаннан-еникуну бир тырнаннан йолландырэр ону ердä. Кирпи тук-тук-тук-фык! — үфкеленер. Ама йок не йапсын: олмаз ачылмаа — Тилки бир кереттә дишлериннән капажэк.

— Тукурлан, тукурлан, топчаз — дейәрмиш Тилки! Да чыкарэр ону йамажа.

Кирпи — тук-тук-тук-тук-фыр-фыр — үфкеленер, ама бишей йапамээр.

— Тукурлан, тукурлан ашаа доору, — тилки демиш. Да итирер ону ашаа. Ама ашаада, тепенин алтында, бир куйу вармыш, онун да ичиндä — су.

Кирпи тук-тук-тук-фыр-фыр — да бухламыш куйуя! Шинди истәр-истәмәз ачылмыш да үзерәк кенара чыкмыш.

Тилки са буну бекләрмиш, капы вермиш ону шкембесиндән!

Окадар да гөрмүшләр Кирпийи.

Русчадан чевирди М. Көсә

1. Нижә булушмушлар Тилки хем Кирпи?
2. Аннадын, несой Тилки йок етмиш Кирпийи?

Л. Толстой

АСЛАН ХЕМ СЫЧАН.

(Олмуш иш)

Аслан уйармыш. Сычан онун гүүде-синдä качынмыш. Аслан уйанэр да тутэр ону. Сычан йалвармыш колверсин аслан ону хем адамыш: «Хер сән колверәрсән, бән сана ийлик йапажам». Аслан гүлүмсеер, ани сычан адээр ийлик йапмаа, да салверер ону.

Сондан авжылар тутэрлар асланы да баалэрлар ону аажа. Сычан ишидер аслан баарынтысыны, йаклашэр да кемирер чатыйы хем деер: «Аклында мы, сән гүләр-

дин, саймадын, ани файда йапажан, ама шинди гөрдүн мү?» — олур сычандан да ийлик.

Русчадан чевирди М. Көсә

1. Кимә хем нечин йардым етмиш сычан?
2. Сиз хич йаптыңыз мы ийлик?

МАЙМУН.

Бир адам гитмиш дааһа, кесмиш аажы да чекетмиш ону қыймаа. Калдырэр о аажын ужуну күтмәән үстүнә, отурэр аачта да башлээр ону кесмәә. Сора о какэр бир кама бычкы еринә да кесмиш бычкыйлан таа илери дору. Кесер, чыкарэр камайы да какэр ону таа деринә.

Маймун отурармыш фиданда хем сий-редәрмиш. Ачан адам йатэр динненмәә, маймун пинер кесик аажа да истеер ону кесмәә, нижә адам йапырмыш, ама чыка-рыркан камайы, аач топланэр да чатлакта кыстырэр онун куйрууну. Маймун чекедер баармаа хем да дартмаа. Адам уйанэр, каптырэр маймуна хем баалэр ону чатый-лан.

Русчадан чевирди М. Көсә

Ләазым мы тутунмаа о иштән, ангысыны йапа-майажан?

КЫШ.

Кар йаайэр бийаз-бийаз
Дышарда хич дийл айаз.
Кааржазлар олэр хызлы
Кырлара йорган катлы.

Сокаклар олду донак
Хесиндä бийаз калпак.
Кушчазлар салт күсүлү
Түйлери кааржаз үклү.

Биз гелериз йардымаа
Оннара вермää йарма.
Кушчазлар ко дойунсун
Достумуз оннар олсун.

Д. Кара Чобан

КЫШ ГЕЖЕСИ.

Баты пенчерейä каба
шафкчаз уз урэр.
Кедижик уйуйэр кептарда,
ичер да суэр.

Йок жан-жун хич бирерлердä,
долай салт бийаз.
Серт күртүннән тезгер долу,
Ирак, ирак йаз.

Дут аажы да бакэр ашаа,
каарлы кашлары,
гежелийннән ууратмышлар
сансын дышары.

ЙЫЛАНЫН КАФАСЫ ХЕМ КУЙРУУ.

Йыланын куйруу дартышмыш кенди кафасына бу бетерә, ангысы ләазым илердә гитсин? Кафа демиш: «Сән гидәмейжән онүндә, зерә сендә йок не гөз, не да кулак. Куйрук демиш: «Ама бендә бүтүн куветтир бән сени итирерим: истәрсән сарылажам аажә, сән ериндән кыпырданмайажан». Кафа демиш: «Озаман хади айырылажәз».

Куйрук копэр кафадан да чекедер иллери дору сүрүнмәә. Ама таа айырылдынан кафадан, о дүшер бир ер чатлаан ичинә.

Чевирди русчадан М. Көсә

Т. Занет

КЫШ.

Бажадан калкэр түтүн,
Херерси каба күртүн.
Сарылы чыплак даалар.
Өртүлү боз байырлар.

Ким кайэр бу байырдан?
Каар фырлээр хер тарафтан!
Доз-долай өтер сестан!
Кызаклар учэр ердан!

Т. Занет

АЙАЗ.

Ким бөлө чемрек ишлеер?
Ренклери ениледер?
Даалары бойээр бийаз?
Сән биләсин бу...

(эрие)

Ш. Е. Регю

КААР.

Бу гежә ени каар йаамыш не гөзәл
Бим-бийаз олувермиш башчалар, йоллар.
Сансын ерә серилмиш булутлар...

Хади каар топу ойнайалым, чождуклар,
Йапалым соакта каардан бир адам.
Гелир-геченә селәм дурсун
Хер сабаа, хер авшам.

Не олмуш, чичек ми ачмыш фиданнар?
Бу не гөз алан бийазлык бөлә!
Хич басмаа кыйамээр она инсаннар.

Декабри айын биткиси. Бән хем Мити дурэрыз бизим евин сачаан алтында, беклеериз дургунсун чисемää йаамур. Икимиз да пек гүжөникиз хавайа — май бир ай гечти шиндән сора кыштан, ени урэр сопасыннан ешиклерä, ама каар йок хеп йок.

— Брä, — деди Мити, — бу кышын йанына ики гүз, аллелем, йаннаштырмышлар, кайамайажэз...

— Е-е вар нижä ми, санки, хализ ики гүз йаннашык олсун?— сорувердим бән.

— Варинжä,— кахырлы жувап етти Мити да хызлы-хызлы чекетти гитмää евä, зерä каранник оларды. Ачан капанды токатчык, хызлы гирдим ичери да о саат копту дилимдән:

— Йаайажэк мы бир керä каар осайды йаамайжэк мы? Быктым! Озаман маму деди:

— Кышын каарларыны саксаннар харжамышлар, бойамышлар бийаз йавруларын йаннарыны.

Беним пек үфкәм чыкты о арсыз саксаннара, ангылары бүтүн йаз йымырта каппама бакэрлар кышын да каарлары кулланэрлар. Гирдийнән йорган алтына неетледим: некадар саксан гөрөжәм хепсинä сопа атажам. Ко бизим күйдä аазалсын шуннар, кырласыннар башка ерлерä да барлем башка кыша каар йаасын, олсун нижä каймаа.

Бән дуймадым несой уйумушум. Сабален йорган алтында бана суук гелди. Ачан бактым пенчерейä... Пенчеренин шишелериндä түрлү-түрлү айаз чичеклери варды. Осаат аннадым, ани каар йаамыш. Хызлы гийндим чыктым дышары. Херерси бимбийазды, гөзäлди, чизмелеримин алтында кытырдарды каба каар. Токадын казыына конмушту бир саксан, уз бана бакарды, о да севинärди бу гөзелим бийаз шалинкайлан дартылы кыша.

1. Нечин пек гүженикмиш чождуклар?
2. Вар нижä ми ики гүз йаннашык олсун?
3. Йа окуйун не йазылы аннатмакта илк каар ичин?

КОЛАДА.

Гани хеп сорарды мамусуна, нечин өлә ояа колада гелер.

— О йырактан гелер, чоџуум, деди мамусу,— ләәзым гечсин докуз даа, докуз дерә. Ама дерелердә көпрү йок да колада олур дүшүп суйа буулсун. О беклеер хепси дереләр исләә донсуннар да гечеџек бузун үстүндән.

— Ама нечин инсан оруч тутэр?

— Нечин ки инсанын ичи ләәзым бир аз паклансын йаалы манџалардан, ко исиннәр бир аз картофиџик, фасүлеџик, чукундур, суван да сора оруч ачылдыйнан өбүр манџалар да инсана таа датлы гөрүнеџекләр.

— Ама оручлар, чоџуум,— карышты лафа Ганинин Софи малиси да,— дийл саде имәк ичин, оручларда инсаннар дүшүнүп вазгечерләр гүнахлы ишлердән, дүшүнерләр Аллаха ийлик йапмаа, корунмаа зарарлардан, гидерләр клисейә, дува едерләр ки дүннәда услулук олсун, берекет хем саалык олсун. Херкези ләәзым чалышсын дийл саде кендинә, ама дүшүнсүн сакатлара, йоксуллара да бишейлән оннара йардым етмәә...

— Мале,— деди Гани,— ал бени да пазара клисейә.

— Ислää, чожуум, алажам.

Ертеси гүнү хава суукту, йаады чок каар. Гани чыкты сокаа кызак каймаа. О аннадарды кафадарларына, ани тә шинди артык дереләр дондулар колада тез геле-жек, лääзым хазырламаа камчылары, чан-нары, фышканнары хэй-хэй хем сурваки гезмää дейни. Ама бүүк батүлары гезе-жекләр колада гежә.

Не гөзәл бу кыш йортулары!

1. Не сорарды Гани мамусуна?
2. Не деди она мамусу
3. Олур му адетлеримизи кайбеделим?
4. Не йапажәклар коладада Гани хем онун кафадарлар?

Т. Занет

ЕНИ ЙЫЛ.

Дзин, дзин, дзин —
түркү чаләр зил.
Жан, жан, жан —
Сеседер шен чан.
Та-ка, та-ка,
Та-ка, та-ка —
өтер трака,
өтер трака.
Нечин бу шаматалык?
Ени йыл гелди артык!

ХЭЙ-ХЭЙ.

Йортуя калды пек аз,
Кесилди күйдә чок каз
Йыл ени өнүмүздә,
Умутлар үреемиздә.

Колачлар дүндән пишти
Тә сизә дә етиштик.
Хэй-хэйы кәр аннатмаа,
Йортуларлан кутламаа.

Софрада түтсүн екмек,
Хич патламасын түфек.
Хепсиндә олсун саалык
Көрленсин хем душманнык.

Ушаклар севинсиннәр,
Аазалсын хем үүсүзләр.
Хэй-хэйы биз битирдик —
Хепсинә бирәр коврик!

ХЭЙ-ХЭЙ.

Алатлээр ени йыл узактан
Етишежек бизә саат-сааттан.
Дәду, бабу инин криваттан,
Хэй-хэйы сесләйин йакындан.

Гелән йыл гетирсин берекет
Евлеримизә гирсин, гирсин кысмет.
Ихтиарлар гүлсүн хатырдан
Ушаклар да ана лафындан.
Хэ-эй, хэй!

Ким ишлеер йыл йылдан мерайы,
Сиз дә сесләйин хэй-хэйы,
Карагөз топракта гүзлүкләр
Таа октябридән каавлештиләр.

Пек чок теер дөкүлер чифтчидән
Биз дадынжак бийаз ковриктән.
Өндеки гүнүмүзә каршы
Йымышадыныз дүрүк кашы
Хэ-эй, хэй!

Бу евдә чорбажыйа саалык
Достлашсын хем онуннан варлык.
Ушаклар ко олсун сыралы,
Лафлары шекердән дә татлы.

Хэй-хэймыз не кыса, не узун,
Сеслейән бунжаза шен олсун.
Йа чыкарын тезчә колажы —
Кутламаа вар өбүр йамажы!
Хэ-эй, хэй!

ЕНИ ЙЫЛ.

Чамжазы пек өзледик
Чок вакыт хем бекледик.
Етишмää ени йыла
Дийлди хич бизä колай.

Донаклы чамжаз гөзäl.
Ко öтсүн бүүн түркүләр,
Хепсинä хептән ислää
Бирердä чалып дөнмää!

Аяз дәду гележек,
Чок ишләр о вережек.
Беклемää дайанажэз,
Дәдуу каршылайжэз.

Йыл ени гелди күйä,
Хепсини севä-севä.
Хепсинä бийаз екмек
Хем бешä салт үүренмек!

ЕНИ ЙЫЛА КАРШЫ.

Йыл ени гелер бизä
Йол ачсын о кысметä.
Фистаны долу кааржаз,
Дышарда ойнэр аяз.

Хепсимиз донак гиймни,
Доланэрыз чамжазы.
Аяз Дәду елини
Чувала сокэр хызлы.

Тавшаннар бурда топлу,
Тилкиләр гезер услу.
Йабаны бакэр бүүн шен,
Тутмээр кимсейдән о кин.

Биз ойнээрыз барабар
Түркүдә гөзәл лафлар.
Хош геләсин Йыл Ени,
Коруйасын дүннейи!

ЧАМЖАЗ.

Күсүлү чамжаз хептән —
Кесмишләр ону көктән.
Даллары узун ешил
Бойжазы да фит кәмил.

Салт, ачан бизи гөрдү,
Гержикләр елимиздә
Достумуз о ий олду,
Шенненди хем хализдән.

Йылдызы беенди о пек,
Донадаркан бойуну.
Бүүк биздә дә севинмәк —
Доланэрыз биз ону...

Хепсийий гөзәл чалэр,
Йок кенар севинмейә.
Йыл ески гердә калэр,
Сармашэрыз енийә!

ЕНИ ЙЫЛ ТҮРКҮСҮ.

Биз ойнээрыз, биз чалэрыз
Чамжәза каршы.
Чок беенериз, чок севериз
Кышын кааржәзы.

Пек гөзәлиз, пек донакыз
Йыл ени гелди.
Севинериз, кахырсызыз —
Ескиси гечти.

Хич быкмарыз, хич динмәриз
Чамжәзы дөнмәә.
Кысметлийиз, севгилийиз
Не исләә гүлмәә.

Кысметлийиз, севгилийиз
Йыл тутсун бөлә.
Йардымжыйыз, селәмжийиз
Бензеелим гүлә.

АЙЫ КАПМЫШ ЙАРЫМ АЙЫ.

Ени йыл ичин сценажык

Донаклы чамжаз, ушаклар гезинер
онун долайында. Бир дә ансыздан качарак
гелер чанжаз елиндә тавшан:

Чаарын, булун тез хызлы
Нәнда Дәду сакаллы?
Салт ондан коркар айы,
О капмыш йарым айы.

(Гелер бу сесә тилки торба сыртында.
Торбасында вар хавлица.)

Йыл ени гелди күйә,
Татлылык олур бизә.
Сән кыйнаш гөзлү йа сус,
Кач йарым айда буйнуз?
Ким буну тез билежек
Татлылык о ийежек.

(Ким сөкер билмейжейи, она тилки
верер торбасындан хавлица)

Тавшан: Дур, шалвер бүүлү лафчийка,
Торбажыын долу хавлица.
Сән каптын дүн оннары,
Аалаттын ушаклары.

Тилки: Ах, сени, кыйнаш гөзлү,
Лафларын салт бош долу:
Оннары верди бана
Комушуйка йабаны.

Йабаны: Ким йалан сөлеер бурда,
Ушаклар арасында?
Нередә ишидилмиш
Йабаны бишей вермиш
Нандайсын бийаз тавшан,
Айыдан вар йалвармак
Доланасын чамжазы
Хем дүвәсин чанжазы

О бракты дүн йувайы,
Гетирер йарым айы.
Ай йарым дүшмүш даайа
Илишмиш хем айыа.

Савашэр ону йутмаа
Да калмыш о гыртлаанда.
Пек титси баарэр, чаарэр
Бурайы о алатлэр.

Йа дүшүнүн хызлыжа
Айыа ба куртармаа.
Ай ләазым маави гөкә
Боз айы да шенниктә.
Йа дүшүнүн тез хызлы,
Ким бурда таа кафалы.

Тавшан: Бурайы айы гелир сә
Татлылык биздән истәр сә,
Ийежек о шоколад
Ай йарым бүтүн сә салт
Койажэз айы гөкә
Гежеләр олсун айдын
Сора садә бирердә
Чалажэз түркү тайын.

Кааржазка: Сабааныз хайыр олсун
Үреениз шенник долсун.
Узактан гелерим бән —
Аяз Дәдудан — селәм!
Шансора о йакында
Лүзгердә гелер атлы.
Чок баашыш чувалында,

Вар түрлү хем сорушлар.
Чанжазы йа дүү тавшан
Ушаклар топлансыннар.
Йыл ени йакын хептән,
Баарын хепсиниз бирдән:

Баарэр хепси
бирдән ики сыра:

Аяз Дәдусу тез гел,
Ойнамаа бурда вар ер!
Бак дондурма айыйы,
Ко гелсин о бурайы!

Аяз Дәду: Ишиттим сесинизи,
Кутламаа гелдим сизи.
Йыл ени олсун айдын,
Аллахтан сизә йардым.
Айыйы гөрдүм йолда
Бүүк ажы вар хайванда
О айы йутмаа буушэр,
Бажааны гөкә саллэр.
Йа дүшүнүн хызлыжа
Куртармаа ба хайванжыы.
Ким бишей дүшүнежек,
Фикирли сайылажэк.

Тилки: Бән булдуми бир колайлык,
Салт ләазым бүүк кардашлык.
Алалым биз тырпаны,
Баттырмаа айа ону
Сора хепси барабар
Коналым бир бүүк сыра.
Тутунуруз бел-белдән,
Бириси дә тырпандан.

Тавшан: Бу фикир ба масалдан,
Аклына гелмиш, хелал!
Дәду ким кайыл олмаа,
Тырпандан да тутунмаа?

Аяз Даду: Дәду вар, йардым едәр
(гөстерер Сопажыым тырпан олар.
кендисинә)

- Тавшан: Санки бабу ким олур
Дәдудан да тутунур?
- Йабаны: Бән таа бүүкүм, бабу — бән.
Боз кумэтрум завалы
Куртулсун салт беладан
Пай едәр, беким, балы.
- Тилки: Көпежәә бензеерим бән
Тәвлайжам ондан бетер,
Айыйы салт куртармаа
Айжазы гөкә такмаа.
- Кааржазка: Кир бурда вар быйыклы,
Кедийә йакышыклы?
- Тилки: Тавшанжык олур кеди —
Быйыклар онда белли.
- Кааржазка: Оф, нашей шинди йапәжжэз,
Сычаны биз нәнда булажжэз?
- Тилки: Сән, кааржазка, хич дүшүнмә,
Жаныны хем хич кемирмә.
Вар бурда оннар гезер,
Тә бири кенди гелер.
- Айы гелер Оф, куртарын, аллахым,
чиркин Оф, версән бана йардым,
йалварарак: Хепсинә олурум дост,
Бишей йапмайжам хич прост.

Тилки: Сус, дайан, сеслә бизи,
Куртарарыз сенжези.
Йа гетирин тырпаны,
Дүзүн тез хем сырайы.

Дәду гечирер тырпаны айа, конэрлар
сыра, тутунэрлар бел-белдән.

Сычан: Шинди хадин бирердә,
Чекелим биз кысметә.

Хепси бара- Ихи-иха, иха-иха
бар: че- Ай учсун маави гөкә.
керләр Иха-иха, иха-ха —
Дүшмәәсин башка даайа
Иха-иха, иха-ха,
Иха-иха, иха-ха!

Чыкарамээрлар ерә бир бойу йыкыләр.

— Оф нашей, санки, йапалым
Айжазы чыкаралым.

Конмадык беким доору,
Дөнелим башка түрлү.

Конэрлар айыйа аркайлан:

Хепси: Иха-иха, иха-ха!
Бүүк кысмет гел айыйа.

Иха-иха, иха-ха!
Гел йардым хем аллахтан.
Иха-иха, иха-ха,
Иха-иха, иха-ха!

Генә чыкарамээрлар, бир бойу йыкы-
лэр.

Тилки: Дурун, дурун, аннадым,
Ужуну аллем булдум:
Илери консун сычан
Каланы да бел-белдән

Конэрлар тилкийә гөрә.

Сычан: Шинди, хади, тезлийә
Чекелим битки керә.

Хепси Иха-иха, иха-ха!
барабар: Бүүк кысмет гел айыйа.
Иха-иха, иха-ха!
Гел йардым хем аллахтан.
Иха-иха, иха-ха

Чыкарэрлар йарым айы, севинерлар.

Айы: Оф, солуум гелди геери,
Ачылды гөзчезлерим.
Саа олсун хем кысметли,
Ким бана йардым етти.

Хепсийий хайваннар, кааржазка, Аяз
Дадусу орта ердә тутунуп кол-кола ойнэ-
эрлар хем сөлеерләр:

Иха-иха, иха-ха
Бүүк кысмет вар айыда.
Иха-иха, иха-ха!
Вар шенник арамызда.
Иха-иха, иха-ха
Иха-иха, иха-ха!!!

Калдырэрлар хепси колларыны йука-
ры.

Т. Занет

ИЛКЙАЗ.

Ешерер Ана топрак.
Биздә дууду бир олак!
Чийдем каары калдырды —
Чичекләр пейдаланды!

Илкйаз чаларак ишлеер —
Хепсинә өмүр верер!
Илкйаз йазын онүндә
Илк дурэр буна гөрә!

ИЛКЙАЗ.

Илкйаз долайа гелди —
Херерси чичек долду.
Сыжаклар гүндән инди
Кушчазлар күйә дөндү.

Кырлангач йувасында
Генә йаврулар чывлээр
Кедиләр дә алтында,
Нижә былдырлар мәулээр.

Коркма, коркма хич, кушчаз,
Кедиләр бизә достчаз.
Хызланар са бириси
Битижек сүт ичмеси!

Д. Танасоглу

ИЛКЙАЗЫМ ГЕЛДИ.

Чийдемнәр каук гиби
Бааларларда патлады,
Турналар синжир гиби
Гечти, ерә конмады.

Саде лелек дөнүшер
Маалемиздә утанжак,
Йувасына о гелер
Узак ерлердә анжак.

Кушлар пек гөзәл чалэр
Башчалары долдуруп,
Ушаклар да шымарэр
Хавайа майыл олуп,

Кара чифттән буу чыкэр,
Сүрмәк-екмәк чекетти.
Белли бишей: гүн шылээр,
Гөзәл илкйазым гелди.

ИЛКЙАЗ.

Атлашэрлар кузулар,
Нижә шижкә топчазлар.
Гүнеши северләр пек,
Хер бири — ачык чичек!

Д. Кара Чобан

МАРТ.

Таа кемик дережикләр
Лүзгерләр уулдэр саарлы.
Кимсей гийнмеер таа инжә,
Хепси күрклән сарылы.

Саургун таа копушэр
Ба Тейдән, ба Карлыктан.
Капудан аяз ишлеер
Донду су бакырлыкта.

Ама бак сән йукары:
Булутлар шенни үзер
Шылады бир дамна гүн —
О да илкйаза бензеер.

ЧИЙДЕМӘ.

Чийдемә чыкмаа
 Хер илкйазларда
 Чоктандан калма
 Бу тарафларда.
 Вармыдыр ушак
 Дүзмесин шашып
 Сопада кыврак
 Казгалач башы?
 Уйансын кырлар —
 Чийдемнәр сүрү

Ойнамаа чыкар —
 Биз кузулар.
 Ушаклар сесли
 Ойуна гирип,
 Сансындыр кефли,
 Казгалач чекип.
 Чийдемнәр услу
 Атлээр качарак
 Торбайа, долу,
 Геери бакарак...

ЧИЙДЕМ.

Чийдем апрелдә дууду,
 Илкйаза йолу ачты.
 Ким ону кырда булду —
 Кысметә о йаклашты.

Савашэр о гүн-гүндән
 Долайы хеп донатмаа,
 Бүүк маави үүсек гөктән
 Гүнешчиклән сарынмаа.

Пек истер о йамажа
 Ушаклар топлу чыксын,
 Бүүк олсун хем отлажак,
 Кузулар шен атласын.

ЧИЙДЕМ.

Быкмышты йабаны кышын аязларына, йакыжы лүзгерлеринә. Урмуш о бажааны, сора куйрууну ерә, гыжырдатмыш дишлерини, баарарсан баармыш:

— Етәр, быктым! Етәр сән, кыш, үшүт-түн бизи, йок ол бизим даайын ичиндән.

Уйанды айы, чыкты йатаандан, силерәк чапаклы гөзлерини да савашты коркутмаа кышы:

— Гидәсин таа хептән үфкәм чыкма-дыйнан. Тутарсайдым атажам сени бир бүүк атеш ичинә.

Кыш са йапарды кендини саар, дургутмарды лүзгери, каар йаамасыны, савашарды таа пек үшүтмәә.

Бир дә булут алтындан чыкты кыпкырмызы гүн. О бакыверди ашаа да гөрдү бир гөзәл, памук гиби бийаз, чичежик. Бу күчүжүк чичежик инжежик сеслән чекетти чалмаа:

Гүнешчик, гүнешчик,
Сән йысыт, сән йысыт
Айазы тез коола,
Кааржазы топла.

Не йабаныдан, не айыдан кышы корку алмады, салт, ачан ишитти нижә чийдем

чалэр түркү, гөрдү онун йалпак йапрак-
ларыны, хызлы чекетти топламаа йамалы
чувалына лүзгерлерини, каарларыны, бо-
раннарыны да тез-тез качмаа чекетти. Ама
нечин ондан о коркмуш? Билмерсин ми?
Ләзым билмәә, ани чийдем илкйазын
илк хабержиси.

Чевирди Т. Мариноглу

МАРДЫН СЕКИЗИ.

Савашэрлар сыжаклар
Йаз бизә йолу булсун.
Дайанамээр ушаклар
Секизи мардын олсун.

Зор гечерләр гежеләр,
Йок вакыт хич дүшлерә.
Каавилешер чичекләр,
Калкынэрлар гөклерә.

Секизи мардын гелди,
Ичери севинч гелди.
Мамуйу кутлэрыз биз
Сык дүүлер пек үреемиз.

Ко кысмет билсин анам,
Демесин дә: вай, ушаам!
Йашасын үзлэрлән йыл,
Дүннейә калсын майыл.

ХАДИ ЙАРДЫМ ЕДЕЖЕЗ...

Вармыш үч кардаш: Вани-гани, (Мити) Мити-кити хем Степа-дани. Ачан гелмиш Баба Марта айын едиси, чекетмиш оннар дүшүнмәә несой баашышлан кутласыннар мамусуну, нижә таа пек севиндирмәә ону.

Вани-гани демиш: «Бизим парамыз йок бишей сатын алмаа, хади гидежез даайа. Бән билерим өлә бир ер, нередә пек гөзәл, түрлү бениздә чичекләр бүйер». Хеп-сийи кайыл олмуш, севинмиш.

Ачан етишерләр о бенни ерә бакэрлар-аарээрлар бир дә чичек йок. Вани-гани унутмушту ани о чичекләр йазын ачармышлар. Бир дә оннарын онүндә пейдаланды бир бабу, ангысынын аннысында бир бүүк йылдыз йанармыш.

Бабу сормуш: «Не аарэрсыныз бурада?»

— Биз сандык, ани бу ердә булажэз чичек да олажэк нейлән кутламаа мамуйу секизинжи Мартлан.

— Вар бу ердә чичек,— демиш бабу,— ама оннар озаман чыкажэklar ерин үзүнә, херлийм сиз есапларсаныз те бу давайы:

Вани-гани сеслемиш мамусуну бир афтада салт бир гүн, Мити-кити — бир гүн таа чок, Степа-дани — дөрт гүн. Качар гүн сесләмемишләр чожуклар мамусуну?

Барабар кач афта сесләмемишләр чоҗуклар анасыны?

Кардашлар бакынмышлар-бакынмышлар бири-биринә, давайы есаплайамамышлар. Хади биз оннара йардым еделим.

НАКОЛА.

Сабаа. Манинин мамусу дойурду бир йашында ушажыы. Сымарлады Манийә хем бабуйа, ани хич гөрәмәзди, үүленә каршы ушаа дойурсуннар туртайлан.

Кызчаз да истеди кендисинә бир турта, ама биләрди, ани түкәндә йок, евдә дә пек ааз калды да олмайажэк не ушаа вермәә. Ону ләәзым хергүн дойурмаа.

Турталары алды бабу саклады — кеди бишей имесин оннары. Манийа да чекетти аннатмаа евелки бир масал. Бу масалын варды чекетмеси, ама о өлә узунду, сансын хич йокту биткиси. Йаклашты үүлен. Бабу деди:

— Мани, беним дишлерим йок, Какун таа гелмеди, ал чийнә кардашчыына турталары.

Кызчаз далады йарым туртайы да чекетти хызлы-хызлы ону чийнемәә. Бир дә дуймады нижә чийненмиш кайды аазындан ашаа. Мани атыверди туртанын өбүр парчасыны аазына да тез чекетти чийне-

мää. Ислää чийнедийнән сансын бириси итирди бу чийненмеши дә гыртлактан ашаа. Уч туртадан кызчаз икисини качырды ашаа бирисини салт верабилди ушаа.

Уүлендә, ачан Манинин мамусу гелди евә, ушак ааларды. О хызлы сорду:

— Ушаа дойурдунуз му? Бабу деди:

— Мани дойурду.

— Нечин санки о аалээр. Бүүнәдән о буну йапмазды. Салт хасталанды. Лääзым сарыйм да гетирийм ушаа больницайа накола.

Манинин жаны ажыды кардашчыына да еникунужә деди:

— О дийл хаста. Бән чийнәркенә ики туртайы качырдым ашаа. Салт бирисини туттум вердим ушаа.

Мамусу чекишмеди Манийа. Салт деди:

— Пы-ый! Генә сөледин, бошуна чо-жужаама урдуражэйдим накол.

Нечин Манийә мамусу чекишмеди?

МАМУ.

Кач керә сайдын мы сән
Маму деерсин бир гүндә?
Биз аннээрыз күчүктән —
Ен паалы о дүннейдә.

Анамыз бизи север,
Гүн-гүндән таа шен гүлер —
Бүүк олэрыз йыл-йылдан,
Тутунэрыз йардымдан.

Мамуда бүүн бүүк йорту
Секизи мардын олду.
Йашасын о чок йыллар,
Долансын хем кахырлар

Ичерси биздә донак —
Олажэк бүүн кутламак.
Бака тә гелди евә
Чичекләрлән елиндә.

Имеемиз бизим хазыр
Мамуйа вар бүүк хатыр.
Донаклы гөзәл софра,
Хепсимиз ачык лафа.

Мамунун ко елиндә
Сенмесин хич чичекләр
Хем шафклы гөзлериндә
Сүнмесин севинмекләр.

1. Мардын Секизини нижә сиз гечирерсиниз?
2. Бу йортуда кими кутлээрсыныз?

ИЛКЙАЗ.

Кысметли ушаклар —
Селжейздә аяклар
Качынар артык —
Сел гелер дарсык.
Кушкулу, йалпак
Уйанды топрак,
Аннысы терли —
Илкйаз гүнешли?

Илкйазым, достум,
Бизимнән тутун
Ойнайлым ойун
Билмәзә дойум.
Кушчазлар далда,
Таушанжык баада
Севинсин буна,
Йысыдыр гүнә.

МАМУЛАРА БИР СӨЗ.

Чалэрлар таа гөзәл кушлар
Баашларкан мамуйа чичек.
Колай гечерләр күсүләр,
Түтәркән софрада екмек.

Ислää, ачан гүнеш гөктä,
Хем дийл сä маму хич хаста.
Боран гезсин кәр күйлердä,
Бизä куйту анамызда.

Онун үрää долу шекер,
О хепсіндән бизä йакын.
Онсуз бизä пек аар гелер,
Онсуз дүннä дийл пек айдын.

МАМУЙУ СЕВИНДИРДИК.

Сергиндä вар чок чини
Чичекли хем чизили.
Кашыклар чоктан йолжү —
Ташыйжэк оннар боржү.

Биленик бычак динмиш —
Чок картофи о кесмиш.
Долапта йатэр екмек,
Сүт ичмää беклеер чөлмек.

Асылы дурэр софра,
Сесленерлär чанаклар.
Хепсийий биздä пам-пак —
Дурмээр мамумуз айлак.

Биз она йардым еттик:
Софрайы койдук силдик,
Мамумуз пек севинди
— Саа оласыныз, — деди.

МАЛИ.

Маму, бака йок евдä,
 Бүтүн гүн хеп зааметтä.
 Мали бизи дойурэр,
 Езниклери сувазлээр,
 Ууленниктä йаттырэр,
 Жижилерими топлээр...
 Сора генä иш йапэр.

Т. Занет

МАМУ.

Еллери онун йалпак,
 Бакышы судан да пак.
 Кыырмайы ачан йазэр
 Йанаклары кызарэр.

О север, таказалээр,
 Текнедä бизи йыкээр,
 Уйудэр, уйандырэр...
 Незаман о динненер?..

Т. Занет

УЙУ, УЙУ...

Уйуду артык кушлар
 Хем йалпак ойунжаклар.
 Саллангачлар динненер.
 Уйку хепсинä гелер.

Уйу, уйу пиличчийм,
Йорулмушун күчүжүүм.
Ай дүшчаз сана гелсин,
Раатказыны бозмасын.

Т. Занет

КАКУ.

Беним какум пек кыврак:
Сачында гезмиш тарак,
Бонжуклары седефтән,
Күпелери алтындан.

Те алды о шириди,
Өрежектир пелийни.
Ачык аз бендә калды...
Шириди бана такты.

Т. Занет

ДӘДУ.

Дәду биздә чилингир,
Чекичлеер өрстә демир
Те йапты бир текерлек,
Сора бана келебек.

Келебәә сетә койдум,
Дәдуйу кескин өптүм.

БАКА.

Бака токады ачты,
Бени тез кужаклады.
Сора йанаамы өптү,
Бана екинә кокту.

Т. Занет

БАТҮ.

Батүжум йонэр тафта,
Йапэр бана араба.
Араба тукурланэр,
Достларым буна шашэр.
Шашмайын буна, достлар,—
Биздә чок тафта таа вар!

Т. Занет

ЙАРДЫМЖЫ.

Бир гүндә чок иш курдум:
Инежии сыыра куудум.
Гийсилери йыкадым,
Кушлара тенә аттым.

Маму деди авшамсы:
— Мамунун йардымжысы!

ЙЫЛАЧЧЫ.

Бийаз фыта онүмдә,
Иинежик тә елимдә.
Бир ак мода дартажам —
Йылаччы да олажам.

Н. Арабажы

ТЕМИЗЛИК

Доздолай сүпүр,
Калмасын гүбүр.
Пак олсун сенин
Дийл саде евин
Хем бийаз етин.
Ама хер неетин.

Хер брактынан из,—
Бак, олсун темиз.

Н. Бабоглу

ОРЛИОГЛУЛАРЫН ЧӨСМЕСИ.

Гелдийди илкйаз. Гани пек савәрди бу
вакыды, ону артык колверирдиләр качын-
сын ойнасын дышарда некадар истәрсә
кендибашына. Кышын-са хава лүзгерли,

гүннәр кыса дышарда чок дайанамайаҗан. Ама шинди сыҗакты, кушчазлар чалардылар. Койуннар, кузулар чыктыйдылар ешил чименә.

Бир гүн, ачан генә хава пек исләәди малиси деди Ганийә гетирсин онун сопасыны. Гани дуйду, ани малиси нерийи-сә гидеҗек. Она сопасыз узак ерә гитмәә зорду, йокту нейә даянсын.

— Мале, нәбаҗан сопайы? — сорду ушак.

— Гидеҗез чөшмейә сениннән, чоҗу-ум.

Чөшмейә Гани таа йоктур гиттий.

— Те ислә, чөшмейи да гөрөҗәм, — дүшүндү о. Малиси верди чоҗуҗаа бир топрак чөлмек.

— Сән буну ташыйаҗан, — деди. Кендиси да бабу Софи чыкарды башчадан биркач лаалә хем замбак чичеклерини көклән, алды оннары топраҗыыннан сепетчәә да йолландылар. Етиштилар чөшмейә. О Ганилерин евиндән чок йырактыйды, күйүн кенарында таман ики йол чатырындайды. Чөшмә гөзәл кырнак тертиплийди, демирдән курнасы йалабырды, онүндә дудар сувалыйды цементлән хем орда варды бир да ерҗәз, ниҗә долапчык. Йакынҗәҗык бүйәрди бир гүр даллы җевиз ааҗы, онун да гөлгесиндә варды ики казыкта какылы бир тафта. Гани аннады, ани

о отурмаа дейни. Чоҗук илкин ерлешти скемнейә сора да отурду йанына малиси — диннендиләр. Ама Гани, насыл билерсиниз, пек севәрди сормаа чок ишләр да артык башладыйды ишини:

— Мале, биз нечин гелдик бурайы? Чөшмейи ми гөрмәә?

— Чөшмейи гөрмәә хем дикеҗез те бу чичеклери чөшмә йанына.

— Нечин дикеҗез?

— Бүүсүннәр да ачсыннар дейни. Ачан инсаннар гелеҗекләр су ичмәә чичеклерә дә севинсиннәр.

Оннар чөшменин ики йанына хашладылар лаалелери, замбаклары. Гани чөлмеклән ташырды сүҗаз да сулардылар таазә дикили чичеклери...

— Мале, те бу җевиз аажыны ким дикмиш бурайы? — узатты Гани сорушларыны.

— Ону, чоҗуум, рааметли дәду дикти таа озаман, ачан бу чөшмейи дүздү. Бу чөшмә бизим.

— Бизим ми?! — шашты Гани.

— Елбетки бизим, Панайут дәдун дүздү, те биз да чалышэрыз бурада гөзәл хем тертиппи олсун. Бизә деерләр Орлиоглулар бу чөшмейә да деерләр Орлиоглуларын чөшмеси.

Мале, е нечин дәду дүзмүш бизим чөшмейи өлә йыракта, нечин йапмамыш

ону бизим аулда? — хеп сөкәрди битмәз сорушларыны Гани.

— Бизим евин йанында вар пынар, ама бурада-са йок. Таман бурада чок йоргун йолжулар гечерләр, дәдун дүшүнмүш он-нара олсун серин сужаз ичмәә.

Иши битирдиләр, ичтиләр чөлмеклән татлы чөшмә суйундан да артык гидәрдиләр евә. Йолда Гани таа бир сорушчук койду:

— Мале,— деди о ансыздан, — биз чөлмежий унуттук чөшмедә долапчыкта, дөнүп качарак алайым?

— Унутмадык, чожуум,— деди малиси,— биз ону брактык йолжуларга олсун нейлән сужаз ичмәә дейни.

1. Нечин Софи бабу гитти чошмейә?
2. Не паалы хатырлы ишләр үүренди Гани бу чошмейә гитмектән?
3. Не түрлү адаммыш Ганинин дәдусу?
4. Несой инсан чожужаан малиси?
5. Нейә үүредер бизи бу аннатмак?

ИЛКЙАЗ ЗАРАРЫ.

Илкйаз. Мити, Мани хем оннарын мамусу аулда чотуклар арасында екардиләр фасүлә. Шансора үүлен гечтийти, ачан

чоџуклан кызчаза мамусу деди:

— Бән гидерим ишә, ама сиз некадар калды фасүлә бакырда екин. Бириниз йапын хендеџик, бириниз койун. Аннаштыкмы?

Ушаклар севинмедиләр бу ишә хич. Оннар дийл, ани севмесин йардым етмәә, ама варды бүүн неетлери саат бештә клубта гөрмәә ики сериялы киноу.

— Калын саалџаклан,— деди мамулары да гитти.

Саат йарым бешәйди, ама фасүлә бакырда битмәзди.

— Геч калэжэз, — деди Мити.

— Нәбалым санки? — сорду Мани.

— Билерсин ми не? Хади таа тез бити-режез тә бу чекедилмиш сырайы, сора да казэжэз бир куйу да онун ичинә гөмежез калан фасүлелери. Мамуяа сөлежез, ани битти, етишмеди сыралары екмәә. Мани буна кайыл олду. Сора хызлы-хызлы битирдиләр екмәә чекедилмиш сырайы, каздылар бир бүүк сува куйу да онун ичинә дөктүләр не калмышты бакырда. Өтә бери чийнедийнән ону, Манийлән Митика дийшип рубаларыны алатладылар киноя.

Авшам үстү ушаклар сөледиләр мамусуна, ани ики сырайа етишмеди фасүлә.

— Йок бишей, орыы бу йыл екмейжез бишей, динненсин бираз сыралар. Генә сиз йардым еттиниз өбүрлерини долдурмаа.

Гечти биркач афта, йаады исләә йаамурлар, не екилди хепсийжий ер үзүнә чыкты. Бир гүнү авшам екмеени идиктән сора Митийә сорду мамусу:

— Чождуум, ким санки гечти бизим аулун ичиндән, бир куйу ичинә аучлан фасүлә ексин. Завалы тоомнар хепсийжи, хепсийжи чыкмышлар, ама зеетленерләр — оннара пек сыкышмалык, солуйамэрлар.

— Гөрмедим, билмеерим. Сабаалән Мани хем Мити чыктылар саклы ичердән да тез аул ичинә. Бурада гөрдүләр, ани

зарарлары үзә чыкмыш. Икиси дә ийлик
кафайлан геләрдиләр ичери. Билмәзди-
ләр нижә йаклашмаа мамусуна.

1. Доору му йапмышлар Митийлән Мани?
2. Нашэй сән оннарын ериндә йапажэйдын?

* * *

Кырларда олду боодай,
Севинерләр кушчазлар.
Дойунэр оннар колай
Хем бүйерләр йаврулар.

Сычаннар тойан хептән,
Аз чыкэрлар деликтән.
Пек коркэрлар тилкидән,
Тутмасын шу енседән.

Деликләр долу екин
Сычаннар йашар илин,
Олмаса салт тилкиләр
Быйыклы хем кедиләр.

Т. Занет

ЙАЗ.

Мейвалар артык олду,
Сепетләр дә доп-долу.

Ўзүмнәр дә шырада.
Екиннәр дә кылыфта.

Сыжактан кайнээр орта —
Йаз заабит доз-долайда.

Т. Занет

ЕКМЕК.

Екмек верер куветчий
Ердә йашамаа.
Курса да — екмежий
Олмаз сыбытмаа.

Т. Занет

АРМАН ВАКЫДЫ.

Екиннәр артык пишмиш,
Чекедер кескин бир иш.
Гелди арман вакыды,
Токмак саманы кырды.

1. Сиз екмежий сыбыдэрсыныз мы?
2. Не о «арман вакыды»?

ЕКМЕК.

Колаччык севериз биз
Чийнемәә бүүдериз диш.
Таа паалы ондан белли
Бишей йок хич верили.

Екмежий, гөрүп ердә,
Ал калдыр, утанма хич.
Вар нейә вермәә евдә —
Севинәр она пилич.

Екмежий чийнәмә сән
Пек чиркин бу иш, простлук
О күсүп качар биздән
Битежек хызлы токлук.

САБАА.

Кукурика, кукурә
Өтүшерләр хорозлар.
Шырыләр дурук дерә,
Уйанэрлар ушаклар.

Кукурика, кукурә,
Чывлашэрлар пиличләр.
Гүн гирди ичерлерә —
Верилерләр селемнәр.

Кукурика, кукурә
Геждән биз саа чыктык.
Гөзәлим чичекләрә
Генә хепсимиз шаштык.

БААРЫШМАК.

Бир сыжак пазар гүнү
Йоккан кимсей башчада
Чекетмиш суван үүнмәә —
О ен сарпмыш дүннейдә.

Бүберә тә йаклашмыш,
Бу түрлү дә аннатмыш:
Йоктур бир дә хич инсан
Севмесин ешил суван.

Атештә дә имекләр
Сувансыз нейә бензәр?
Таа четиним адамдан —
Йаш дөкер о йакмамдан.

Сармысаа бу үүнмектән
Бүүк үфкә алмыш хептән.
Йаклашмыш о сувана,
Йок үзүн, — демиш она. —

Йа дүшүн ба, есапсыз,
Ким йашээр сармысаксыз?
Херлийм бән йакарсам, бил,
Дайанамээр хич бир дил!

Сесленмиш ардей, быкмыш
Бу лафа о карышмыш:
Йа дүшүн ба, бүүк башлы,
Хем дә сән, камбур дишли,

Нечин ен ааз екили
Башчада ардей етли?
Сустунуз му? Тә төлә,
Хепсийий бурда исләә!

1. Ким чекетмиш башчада үүнмää?
2. Не аннадармыш суван?
3. Нижә она коймуш каршы сармысак?
4. Несой фикирлән ардей кесмиш бу кабармак лафыны?
5. Бөлә чоҗуклар, кызлар булунэр мы сизин аранызда?

Т. Занет

КОМШУ БАШЧАСЫНДА

Комшу башчасында
 Вар армут
 Хем вар алма.
 Вар кирез,
 Хем олмуш дут.
 Аулда делик булдук!
 Ама нечин орада
 Бир фена көпек вар, а?

Нечин ушаклар истәмеерләр башчанын саабисиндән мейва, ама аулда делик аарээрлар?

В. Филиоглу

САЛАНГАЧ ПЕЕТИ.

Нани, нани, оолҗазым,
 Уйкуҗук сана ләазым,
 Бүүлүжә олур илач...

Дүш пердесини йа ач —
Гөрежән чок ресимнәр:
Клочка айаанда евләр,
Бабу күректә атлы,
Ойунжак жептә саклы,
Седефли балык суда,
Хер далырсайдын пруда,
Таа гөрежән не ләәзым...
Ха, уйу, уйу, назым.

ААЗДАН САЙМАКЛАР.

Бир.

Хипсиндә салт бир бурну,
Гани тә елер уну.
Бурнусу гирмиш уннаа
Бойанмыш бүтүн онда.

Иқи.

Тә елләр саллэр еләә
Кач ел вар йа сай бендә
Бир хем бир олду ики,
Бил, бу цифра икинжи.

Үч

Бир, ики гечтик үчә,
Бак она сән ислейжә,
Нижә гарга пилижә,
Нижә кеди делижәә.

Дөрт.

Имейи хызлы сән өрт
Сырада тә цифра дөрт.
Дөрт аяк вар инектә
Хем сөләйин таа кимдә?

Беш.

Саманныы йа бираз еш —
Йымырта саклы вар беш.
Шинди хади сайалым,
Кач топчаз вар бакалым.

Алты.

Бейгирә пиндин атлы —
Тә гелди бизә алты.
Кач бажак вар хайванда
Ер атлуйсан сән онда?

Еди.

Бир койаркан алтыйа
Етишериз едийä.
Камчыйа о пек бензер
Хем дурэр сансын кесер.

Секиз.

Йа сән ал ики блезик,
Йок са ал ики коврик.
Йаннашаркан икиси,
Кәр йапэрлар секизи.

Докуз.

Соражыым гидер докуз —
Йок онда хич бир буйнуз.
Шкембеси вар йукарда
Томбарлаа да ашада.

Есапла.

Дышарда лүзгәр ойнээр
Даллары о пек саллээр.
Бир копту алты копту
Кач армут ердä олду?

* * *

Дөрт алма хем дөрт алма
Хепсижий копарылма
Йа сөляйин хызлыжа,
Кач алма вар кызчазда?

* * *

Кеди маса алтында
Гөзлемә ийер саклы.
Фарфиринин ичиндә,
Секиздән бракмыш алты.
Кач парча кеди имиш,
Кимсейә да вермемиш?

* * *

Клочканын долайында
Гезинер еди пилич,
Икиси да соакта —
Качынмаа саклы чыкмыш.
Тез сөляйин, ушаклар,
Кач пилич вар кло-клода?

* * *

Беш киши кайдык-дүштүк
Биз олдук бир бүүк үклүк,
Хем дүштү топал кеди,
Йа олду му, сай, еди?

Коолашэрыз үчүмүз,
Вани нечин сә күсмүш.
О истәмеер ойнамаа,
Дост бизә башка олмаа —
Не пек зор хем не пек аар...
Кач кишиймишләр достлар?

* * *

Гөжөнжик булдук биз үч,
Бак, капмаа хызланма хич.
Онжазлар хептән чыплак,
Оннарда алты кулак.
Хем да хади сайајжэз,
Ајажык кач аннайжэз.

* * *

Афтада гејә еди
Бириси геери калды.
Тә таа бир ба ериди
Кач гечти
хем кач калды?

* * *

Бир кат, үч кат, дөрт кат
Камчылар ташыйэрлар ад.
Дөрт камчы вар дуварда
Кач катлы йок сырада?

* * *

Олдунуз му гозкулак?
Башчада буйер лаалә,
Дордуну биз копардык
Лә, лә, лә-лә-лә-лә

Кач керә йапэрсын «ла»
Окадар калды лаалә
Йа чекедин сиз саймаа
Кач чичекмиш башчада?

* * *

Бирлән беш олэр алты
Тауклар йымыртлады
Хепсийий оннар хашлак —
Кыт-кыдак долду сокак.

Йымырта севэрсән пек —
Долаптан чыкар екмек.
Едидә хер вар са тек
Ал да йап татлы имек.

* * *

Дортлән беш олэр секиз
Аачларда буйер жевиз
Дортлән беш олэр докуз
Ешектә вар кач буйнуз?

ХЫЗЛЫ ТИЛКИ.

Дөртлән бир олармыш беш
Тилкийә йа булун иш
— Ко гирсин о күмесә,
Бир хороз тутсун бизә.

Хорозу пиширеҗез.
Тилкийә да вереҗез.
Йа дүшүнүн хызлыҗа —
Учушәрлар түйҗезләр.

Бир хороз калмыш бештән
Куйруклу шу тилкидән.
Кач парча о йок етмиш?
Кач парча бештән имиш?

ЕШЛЕМЕК.

Бир — ики, үч — дөрт, беш...
Бән бешә аарэрым еш.
Тә булдум олду алты,
Кахырым хептән даалды.

Единин да йок еши —
Аарамаа ләазым киши.
Кысметә гөрдүм сени
Едиҗик тә ешленди

Докуза аарэрыз бир —
Дийл ләазым пек чок фикир.

Докуза койэрыз бир
Цифра он бизä гелир.

* * *

Бирлән бир йа сайын кач,—
Тилкиләр гезерләр аач.
Бирлән бир олэр ики —
Күмесләр биздä китли.

Сән качынма хич, тилки,
Ачмайжан, ба, килиди.
Бирлән бир олэр ики,
Сән сә деерсин оники.

ШАКА.

Писка-кеди мырылты —
Сычаннар ойнээр топлу.
Хепсийий оннар алты —
Калк та сай ба, быйыклы!

Бириси пинди чанаа,
Чекетти шу ойнамаа.
Куйрууну гиргин саллээр —
О сени гүлмää алэр!

Писка-кеди, локмажы,
Уйансана хызлыжа.
Кулааны бири дартэр,
Трофажык сана атэр.

Тә шуннар качты деләә —
Делдиләр ени еләә.
Писки-кеди уйанды —
Шакамы хализ санды.

1. Кач сычан ойнармыш топлу?
2. Йа сайалым алтыадан.
3. Незаман биз деериз шака йаптым?

ДАВА.

Тоди гөрмүш дүшүндә нижә дөрт йылдыз ерә дүшмүш. О йылдылдызлар бирәр буйнузлу кечи олмушлар. Ачан чо-жужак, уйанмыш, чыкмыш таа тез сокаа да хепсинә аннадармыш кенди дүшүнү. Бир дәду да сеслемиш ону. Биткидә Тодийә сормуш кач буйнуз етишмеер кечилерә? Чожужак жувап етмиш: окадар, кач вар ики кечидә.

Йа сән сөлейә билежән ми кач буйнуз етишмеер кечилерә?

МАШИ ГЕЛИН ОЛАМАДЫ.

Тоди демиш күчүк кызкардашына, ангысы беш йашындаймыш: «Истәрсән гелин олмаа ләазым есаплайасын ики дава».

— Истеерим, есаплайжам!

— Сеслә илк давайы. Вани, Мити хем Кати пинмишләр, отурмушлар бир аажын далына. Кач кол хем кач бажак саркмыш далдан ашаа? Маши хызлы есапламыш. Батүсу мететмиш ону, да чекетмиш аннатмаа кыза — икинжи давайы:

— Кач куйрук хем кач кулак вар дөрт тавшанда? Маши чок дүшүнмедийнән демиш:

— Секиз куйрук, дөрт тә кулак. Тоди гүлмүш да демиш кызкардашына:

— Гелин оламадын — тавшаннара икишәр куйрук астын. Йа сән булажан мы доору жувабы?

ЗАРАР.

Дөрт хороз үч пилич
Имишләр дүн пейнири.
Чорбажы баарэр чиркин
Хем сайэр дилимнери.
Ондөрттән калмыш секиз —
Кач парча кушлар имиш?

УЙМАМАК.

Ванинин койнусуна мамусу койду алма, оннар кырмызыйдылар сансын бойалы, да деди:

— Бак, пай едәсин үчүнүзә да бир түрлү.

Вани саймаа билмәзди, ама дүшүнәрдә нижә кендисинә алсын бир алма зеедә. Ачтыйнан токатчыы онун онүндә пейдаландылар кардашчыклары да сордулар:

— Не вар койнунда?

— Бойалы алма.

— Вер бизә да, вер бизә да!

Вани кардашчыкларына хем кендинә чыкарды бирәр алма. Ачан битирдиләр алмалары имәә кардашчыклары истедиләр таа. Вани чыкарды таа бирәр. Бираздана, ачан бакты о койнусуна, башка орада йокту.

— Эх,— деди кенди кендисинә,— алдадамадым етишмеди алдатмаа дейни бир алма!

1. Кач алма вермиш Ванийә мамусу?
2. Кач алма Вани истемиш олсун онда?
3. Исләә ми алдатмаа мамуйу, кардашларыны, аалеми?

* * *

Копчалар бендә икли,
Хепсижий оннар ешли.
Дөрт парча вар сырада,
Кач таане вар пальтомда?

ПАЙ ЕТМЕКТӘ.

Тоди хем Ванишка гидерләр гөлә. Йолда оннар аннаштылар не тутажэklar икиси биртүрлү пай едежеклар. Сабаалән гөлдә дартарды исләә. Тутуларды бүүк-бүүк балыклар. Ачан үүлен олду дартмак битти, чоҗуклар хазырландылар евә гелмәә. Калдыйды салт балыклары пай етмәә.

Тоди биләрди онадан саймаа, ама торбада топландыйды таа чок. Ванишка үүренәрди дөрдүнжү класста онун ичин о тутунду пай етмәә. Чекетти сайма: «бир, ики, үч, дөрт, беш... биттийнән саймаа деди хепсиҗий оналты.

— Качар балык дүшер бир кишийә? — сорду Тоди.

— Едишәр,— җувап етти Ванишка.

Тоди пай етмә билмәзди таа, биләрди салт онадан иллери хем геери. Тә Ванишка сайды Тодийә еди балык, өбүрлерини чекетти коймаа кенди торбасына. Ама Тоди гөрдү, ани Ванишкайа таа чок калды да деди: «Сендә таа чок».

— Нечин? Бизә кенди үүредижжи сөледи, ани аналтыйы пай еттийнән ики ерә олэр еди.

— Дийл доору, сендә, йа сай, калды докуз.

— Е-е несой пай еделим озаман да

доору чыксын?

— Едежез нижә үүредижин демиш, пай едежез оналты баалы ики ерә. Топла балыклары бирери. Ванишка хызлы топлады оннары бир торбанын ичинә.

— Чекет пай етмәә,— деди Тоди,— бир сана бир бана таа битинжә. Иа бакалым шинди качар гелди. Сән сай сенин килерини, бән да кендикилерими.

— Секиз,— деди Ванишка.

— Бендә дә секиз. Тә шинди доору. Ванишка олду кырмызы: коркту санмасын Тоди, ани онун үүредижиси билмер есапламаа, да деди:

— Шинди доору. Үүредижидә, аклыма гелди, хеп өлә сөледийди. Пай етмектән сора чоҗуклар чекеттиләр гитмәә. Евә доору оннар салт сусардылар.

1. Нечин савашмыш Ванишка алдатмаа Тодийи?
2. Нечин евә доору чоҗуклар сусармышлар?

ТОДИНИН ИЛК ЙАЛАНЫ.

Тоди алты йашындайды. Тездә ләәзымды школайа чекетсин гезмәә. Бу олажэк гүзә, ама шинди, ачан мамусу, бакасы гиттиләр ишә, о дүшүнәрди не йапсын. Бир кимсей сордуйнан она несой за-

нааты о хем пек беенер, жувап едәрди хер заман бир түрлү — уста. Тә чоҗужак алды сергендән кесери да чекетти бакырмаа нередә бир бишей йонмаа йа да какмаа. Гөзү дургунду бакырлыкта, ангысы одунданды... Тә йаклашты бакырлаа да чекетти какмаа енсерлери биткийадан, ангыларына асардылар бакырлары. Тоди ачан аннады, ани зарар йапты, шансора гечти — енсерлери йокту ниҗә

чыкармаа гери. Ону алды корку: «Бакадан олажэқтыр жеза».

Авшам. Хепсийий евдә. Тодинин бакасы хызланды бакыры долу суйлан асмаа. Май-май качыржэйды бакыры — аскыда йокту бир дә енсер.

— Тоди! — чаарды үфкели бакасы. Тоди таман токатчыы ачарды. Чожужак күсүлү йаклашты бобасына.

— Тоди, нечин сән бакырлыын енсерлерини кактын?

— Бән какмадым.

— Е-е ким-йа?

— Бән гөрмедим.

— Не иш ичин биз сени бракэрыз евдә, ачан сән билмеерсин ким йапэр зарар биздә. Ха гит гетир кесери сергендән.

Тоди баарды дамын ичиндән: «Йок!» — кесери о брактыйды маазанын үстүндә.

— Нередә о йа, бән ону сергенә койдуйдум?

— Билмеерим, бән алмадым.

— Е-е сән, чожуум, нейлән кактын бакырлыын енсерлерини?

— Ташлан нейлән! — хызлы дейи верди Тоди да даптур калды. Ама сөленмиш лаф, нижә куш — учту гитти, геери капаймайжан. Чожужак аннады, ани онун йаланы тутулду, калды беклемәә салт не олажэк.

Нижә Тодинин бакасы тутмуш онун йаланыны?

АЗБУКА ПЕЕТЛЕРИ.

Алажа туттум бир куш —
Азказы йара олмуш

Башына койдум тараа,
Бак унутма таранмаа.

Вызламак бүүк башчада —
Вар куван чок хотулда.

Гелини алды гүвää,
Гетирди ону евä.

Деликтән бакэр тилки
Дишлери хептән сиври.

Ет беенер бизим кеди—
Енсерä батты дили.

Жабалар азар, азар
Жукеттä йапындылар.

Жанавар гирер күйä
Жанжазы истеер имää.

Зараржы кечи гелди,
Зердели чок кемирди.

Инектä ики буйнуз,
Иинеләр гиби кәр уз.

Карпузлар беенер чамур,
Ко йаасын дийл бир йаамур.

Лележик гөлдә үзер
Лүзгержик ону север.

Маймуна майыл олдум —
Мум тутарды бән гөрдүм!

Нышанны хороз өттү —
Нажактан о куртулду.

От чыкэр бүйер сазлар
Отламаа аарэр казлар...

Өртүлсүн таа тез женкләр,
Өмүрдә битсин зеетләр.

Панайыр долу кирез —
Парада йа дур да гез.

Раслады кеди деләә
Рубли йоккан дишиндә.

Сакалы кечи тарээр,
Саатлан айнайа бакэр.

Таштырдым сүдү сефтә,
Топ ойнаркан ичердә.

Узакта гезер гүнеш,
Уйкумда идим емиш.

Ўшенәрсән качынмаа
Ўфкеленмә айаза.

Фиданнар бүйер үүсек,
Фышырты йапэр бөжөк.

Хамуду ешәән копту —
Хайванын рааты олду.

Шиширига шиширдим
Шиш йанаклан чок гездим.

Ылыжа суйу хызлы
Ылытты Мәлуш саклы.

Чамурда Петруш гезер
Чарыклар батак ийер.

Цырцыр, цырцыр цыр-цыра
Цырылдээр цырым-цыра.

Эшалон узун үклү —
Экранда вар бүүк уулту.

Азбука битти биздә,
Хепси буквалар евдә.

ИНЕК.

Буква м-э хем буква у-у
Гезинәрди айырык.
Оннары инек йутту —
Уүренди демää о му-у.

БУКВА А-йын КЫСМЕТИ.

Буква А гезер даада
Карандашлан азында —
Кайбелмиш, аарээр йолу
Ааламаа о тутунду.

Тавшанжык тә ишитти,
А-жаза тез етишти.
«Сус», — деди, — аалама хич,
На сана биркач жевиз.

Бир кызчаз да бурада
Кайбелди гечти афта.
О баарды пек чок сыра
Бир лафчаз хептән кыса.

Озаман ону булду
Достлары хептән хызлы.—
Жанавар тә у-улуду —
Тавшанжык качты саклы.

Коркудан А аалады,
А-сес, у-у сес йаннашты.
Йаннашык ики сестән
Дүзүлдү «А-у» бирдән.

Буквалык сесә гитти
Ажасы булуверди.
Сармашэрлар икижий —
Буквалар вар хепсийий.

1. Не ләәзым баармаа даа ичиндә кайбелдий-
нән?
2. Нейин йардымыннан чыкмыш лаф А-у?

БУКВАЛАРЫ СӘН БИЛӘРСӘН.

Чекеттийнән окумаа
Гөзкулак ләәзым олмаа.
Пек чоктан истәрдим бән
Дүшүнәсин бираз сән.

Несой буква гүүдендә
Вар нижә ба гөстөрмәә?
Тә конэрсын упа-уз
Еллерин белдә дурсун.

Несой буква йапылды?
Несой вар онун ады?
Аннадын мы — буква Ф-э,
Санмайасын, ани В-э.

Бажаклар герик хептән,
Бир колун да шкембедә.
Йа хызлы сөлә бирдән
Не йаздык биз гүүдендә.

Буква Т-э колай йапмаа—
Кафайы ләәзым алмаа,
Коллары гермәә ислә,
Не олду му?— тә төлә.

Шинди бир колун герик,
Енсежйин, кафан иник,
Гетирдин ми аклына,
Нашей деериз бир она?

Шинди бак сән йалнызча,
Не бишей таа булажан.
Бән булдум салт букадар,
Кал саалжаклан, кафадар!

ҮҮРЕН ПЕЕТ ЙАЗМАА.

Ләәзым олажэк айырасын скобалар ичиндән о лафлары, ангыларын мааналары йакышэр коймаа нокталарын еринә хем аффикслери ләәзым олажэк дийштирәсиниз.

Бән гидерим лафкайа
Туз етишмеер лаанайа.
Бүүк йардым бу мамуйа
Дәдуйа хем.....

(бабу, манжа, клочка)

Күсмә хич сән софрайа,
Йамайа доннарында —
Оннары гийндин бир сән,
Гийнмедик не о не.....

(Мәлуш, пали, бән)

Пек өттү сә хороzлар —
Калкышэрлар ушаклар.
Йыканэр оннар хызлы —
Имеежик беклер.....

(хажы, татлылык, чүвен)

Тырнаклар кимдә кирли —
Софрада хич йок ери.
Кесилсин ләазым оннар—
Саалыына олур.....

(кувет, зараржы, песмет)

Коврижак дүштү ерә—
Кыйамасын чийнемәә
Ал калдыр, евә гетир
Палижәә ону сән.....

(вермәә, шалвер, бүбер)

Сүпүрәрсән ичердә,
Чичежәә дөкәрсән су—
Вар сендән йардым евдә
Үрежийн олур

(хошлу, бузлу, кузу)

Шен өтерләр дауллар
Күйдә олэр чок дүйннәр.
Гүз гелди түрлү ренкли—
Евленсин ким дийл.....

(евленмәә, етли, белли)

Мәлуш кесер колай аажы.
Хептән гелмиш она аажы.
Кесер буушэр хем билмеер хич —
Жевиздә инер салт.....

(пилич, ич, севинч)

Чок карпуз вар бостанда
Йок «кулак» олмушларда.
Тә бири, тә таа алты,
Олмады йа.....?

(кырылды, ыймыртланды,
аналты)

Кауннар чоктан сары
Йымышак фит каплары.
Датлары вар пек татлы,
Пак дейәсин, май балы.

Хыйарлар бүйер сулу
Кытырдээр авурт долу.
Вар мы санки бир кимсей
Аз долу исин ардей.

Тыртыллар гезер далда —
Йапраклар иник онда.
Мейвалар пек сөрпешик,
Ааччазда да йок.....

(иплик, иилик блезик)

Дәдунун быйыы бийаз
Дышарда макарки йаз
Каарлан дийл о бойалы—
Дәдунун вар чок.....

(кайыл, бал, йыл)

Курбаалар баарэр гөлдә
Чок чиркин калын.....
Балыклар атлээрлар дик,
Солужаа илин чекип.

(сес, евдә енсердә)

Ичердә мырлээр кеди
Патканы бүүн енседи
Уйусун олсун.....
О бизә олду паалы

(саалык балыы, татлы)

Лааләләр хызлы ачэр,
Гүн ачан гөктә шылээр.
Гүн гечти, гүн сакланды
Лааләләр дә.....

(алданды, кырылды, ка-
панды)

Лафкадан алдым бир биз—
Иш йапмаа истеериз биз
Дикежез ешӓӓ хамут,
Гитмӓӓ кыра вар.....

(бут, лобут, умут)

Копардым гӓзӓл бир гӓл
Вережӓм ону сана.
Саде Митийи сӓн гӓл
Олма дост хем хич.....

(она, лаана, гарга)

ТОДИ.

Вар бир Тоди мааледӓ
Пек север гӓлмӓӓ алмаа.
Шоколата елиндӓ
Вермеер кимсейӓ датмаа.

Ушаклар ондан коркӓр:
Ким кӓчӓк она урӓр.
Школадан качӓр евӓ
«Йок камбур,— деер — деведӓ».

Мамусу пек чекишер
Билмеер не о вермишел.
Кашыксыз ийер каймаа,
Беенмеер хич ону тутмаа.

Ешектӓ гезер атлы,
Бирлӓн бир о деер алты.

Кедиләр ондан качэр —
Оннары тутуп баардэр

Кушчазлар да пек сынык—
Чок бозду о йуважык.
Кырлады оннар узаа
Тодидән салт куртулмаа.

Еллери онун кирли,
Тырнаклар, сансын кирпи.
Дувара о силинер
Пармааны да хеп емер.

О йапэр таа чок ишләр
Ер гүн бүүк-бүүк зарарлар.
Йа бакынын ислейжә,
Ким бензеер она сиздә?
Йок са бу түрлү чождук,
Класыныз хализ бонждук.
Хепсийий, ачан исләә,
Таа гөзәл бизим дүннәә.

Д. ТАНАСОГЛУ

ХАЛВИЦА.

Халвица елиндә
Ушак сансын поэт,
Ойнээр те ериндә
Севинмектән, бак пеет
Булмуш уйгун кайет.

Тә йазажэк сансын,
Бакэр о ужуна,
Кийат са йок, нәпсын?
Сыкэр аужуна
Хызлы да аазына
Койэр орда йазсын...

АЛЧАКТА КАЛДЫ ЕВЛӘР.

Фыры-фыры, фыры-фыр
Гөкләрә пек дик байыр.
Гугушлар күчүлдүләр,
Алчакта калды евләр.

Йаклашэрлар гүнешә,
Чожужак пинди ешәә.
Үрежий дийл ериндә —
Гугушлар кайбелдиләр.

О беклеер оннар дөнсүн
Елинә онун консун,
Тенежик аужунда,
Бүүк севгийлән жанында.

КОСМОСА ИСТЕЕРИЗ.

Космоса учмаа
Күчүктән истеериз биз
Үүренмиш олмаа
Савашэрыз хепсимиз.

Чыкэжээ үүсää
Йылдыза да пинежез.
Йукардан күйä
Селäми биз вережез.

Маму беклейжек
Йазэжэк евдän кийат.
Чок йыл гечмейжек
Биз олунжак космонавт!

ФИЗАРАЛЫК ИЧИН.

Тавшанжык гирди класа—
Куртулмуш уйукудан
Олмамаа болай хаста
Алажэз өрнек ондан.

Байылды пек гүүдемиз,
Хади бираз бүкүлежез
Илери, геери, йанна
Бүкүлдүн мү дөрт сыра?

Йа узадын коллары
Чевирдериз оннары.
Таа хызлы, хызлы, хызлы
Үркүдериз хайлазлыы.

Еллерин дийсин бажаа
Етишмәр сә калажан
Тавшандан сән чок геери,
Дойуржан тилкилери.

Елинә ал түфежий
Уражэз бир тилкийи.
Битирериз патлатмаа
Хади генә отурмаа.

ФИЗАРАЛАА ДЕЙНИ СТИХЛАР.

Йукарда саллээрыз коллары —
Үркүтмää хайлаз шу дүшлери.
Оннардан йардым бизä хич йок,
Биз билмää истеериз хер гүн чок.

Шинди биз йапэрыз канатчык,
Сән учмаа коркарсан, брак та чык.
Биз учэрыз, биз учэрыз пек
Школадан калктык биз чок үүсек!

Йавашайын, йавашайын тез
Дөнүн, дөнүн, конун хепсиниз.
Тä те шинди, тä те шинди дур,
Еринä хызлы, доору отур.

КАБАК.

Аулда бүйер кабак,
Бим-бийаз сансын каймак.
Гарга конду үстүнä,
Сансын о булду тенä.

Тутунду хызлы делмää—
Чекердек истеер имää.
Камчыйы тез патлаттым
Кабажыы да куртардым

Зараржы учту кыра,
Кабакта бракты йара
Бән ону өрттүм саклы,
Ко бүүсүн олсун татлы.

* * *

Патлажан севәрсән пек
Елиндә олсун чөлмек.
Йысласана көклери,
Чыкарсана отлары.

ДЕВЕЖИК.

Девежийн сырты камбур
Дойурмаа ону буйур.
Салт ләәзым биләсин сән.
Пек чок о ийер бирдән.

БААЛЫ КӨПЕК.

Синжирдә баалы көпек
О беклеер сендән екмек
Сужазы онун хем йок,
Ал да вер, бу иш дийл чок.

КАБААТСЫЗЛАР.

(Масал)

Клочка, пали хем кеди
Отурэрлар дизили.
Кахырлы хептән оннар,
Йапмадыйнан хич зарар.

Кеди: Чин сабаалән уйандым,
Үч сычан дамда туттум.
Чорбажы са үфели —
Ичери гирмиш бири.

Бүүн сүтчәзлән чанаамы
Хайаттан о фырлатты
Оф! Басты пек куйруума
Таш атты хем ардыма.

Клочка
бозка:

Үч афта исләә йаттым
Дөрт пилич салт чыкардым.
Лобуттан олду пек чок
Кабаатым макарки йок.

Пек ески йымырталар
Йувама койулдулар.
Йымырта, ески ачан,
Гөрмейжән пилич ондан.

Кабааты атты бана
Саде дийл карысына.
Маазада үч гүн тутту
Йашлайып суултмаа койду

Пали:

Не ажы вар сыртымда,
Олмасын душманымда.
Бән салардым паткана
Чорбажы санды она.

Гүннән су вермәзди хич
Бән имишмишим пилич.
Чок вакыт топал гездим
Күллүктә салт беслендим.

Кеди: Нашэй санки йапалым,
Севгили дә олалым?

Клочка: Гиделим беким евдән,
Куртулаарыз дүүлмектән?

Пали: Таа да ий олур бизә
Хер гидәрсәк Гүлжәзә.
Биз она йаклашажәз,
Хепсини аннадәжәз.

Пек севәрмиш доорулуу,
Йокмуш кимсейә урдуу.
Саде о бизи ажар,
Достумуз хализ олар.

Кеди: Хади, хади гиделим,
Таа тез дост еденелим.
Чорбажы беким аннар,
Ани жан биздә дә вар.

Караннык, ачан олду,
Чорбажы да уйуду
Клочка, пали хем кеди
Брактылар ерлерини.

Өрүйер оннар хызлы —
Алатлээрлар Гүлжәзә.
Етишти достлар саклы
Пек гөзәл бир евжезә.

Токатчыы кеди ачты,
Селәми Гүлжәз алды.
Тез йылач о чыкарды
Палижи да баалады.

Клочкайа тенә булду,
Кедийә каймак дөктү,
Палижи алды кужак
Адыны койду Барак.

Гүн-гүндән гечти айлар
Кыт-кыдак долду долай.
Клочка-бозка евленди,
Дүүнүнә теклиф етти.

Хорозлар таранылы
Отурэрлар сырада.
Тауклар да донаклы
Алатлээрлар кутламаа.

Боскада фистан бийаз
Аазында йанэр мумжаз.
Гүвееси онун текир
Соакта ен пек өтер.

Кутламак гечер фит шен
Йымырта долэр читен.
Софралар долу екин
Хорозлар чалэр кескин.

Гүлжәздә вар бүүн чок иш —
Масалар узун, гениш.
Йардымжы она кеди
Генә су тә гетирди.

Ку-ку, ку-ку, кыт-кыдак
Шенниктән өтер сокак.
Цыпа-цыпа, ку-курә! —
Йаклашэрлар тилкиләр.

Оннара чыкэр каршы,
Саларак Барак өткүн.
Гүвеенин тутту башы —
Бозулсун истәмеер дүүн.

Хырсызлар, үркүп, качты,
Үч куйрук йолда калды.
Хепсийий пек севинер.
Гиргини шүкүрледер.

Бирдән нәндан нерейи
Чаардылар тә гүвейи.

Чорбажы: Йа, сеслә бени, хороз,
Олмадыйнан та стевноз

Дур сеслә ба лафымы
Хем анна кахырымы.
Гелинин сени, инан,
Дөрт айлык евдән качан.

Бән гелдим ону алмаа —
Сырайы ләазым бозмаа.
Хорозун чыкты йашы,
Бурулду чиркин кашы.

Хороз: Йалварэрым гит евә —
Илк сыра олдум гүвәә
Бозмасана дүүнүмү
Патладарсын өдүмү.

Чорбажы: Брак, йалварма бошуна,
Биз истеериз йарына
Пиширмаә ону бир сүүш.
Вер да олмасын хич дүүш.

Хорозу үфкә алды
Адама о фырлады
Далады бир гөзүнү
Копарты хем үзүнү.

Хороз: Алажан мы гелини?
Бозажан мы шенниими?—
Үфкели хороз сорэр,
Енседә түйләр калкэр.

Чорбажы: Оф, кейзләмә кашыма,
Таа и гит шеннән ойна
Дийл ләазым бана гелин,
Ко олсун бүүндән сенин.

Севинди хороз хептән
— Хади, гечин софрайа,—
О деди йабанжыйа,—
Алын хем имеклердән

Чорбажы деди: Гитмәм
Таужаа сана вермәм,
Дүүнүнү бән бозажам
Гелини дә алажам.
Хороза салды урмаа
Гүвеесиз тауу бракмаа.
Бир дә о чиркин баарды —
Бажандан Барак дартты

Гөзүндән чыкты йашлар
Дилиндән — йалвармаклар:
Прост едәсин, гүвеежийм,
Прост едәсин, көпежийм.

Хороз: Хади гечин софрайа,
Алма бишей кафайа

Хепсийий исләә олур,
Ал да и, буйур булгур.

Чорбажы ийер хызлы,
Манжалар сансын баллы.
Гелиндә гөзү батты
Тә она о йаклашты.

Капмакта вар умуду,
Коркудан бийаз олду.
Титирер хептән ели
Тутажэк мы дийл белли.

Ансыздан тә хызланды
Беш тырнаа о сапланды.
— Прост етсән — деди кеди,—
Бән сандым сычан гечти.

Чорбажы чиркин баарды
Гөзлери дә обалды.
— Ах! Гечәймиш кафандан
О сиври таш озаман.

Кут-кудак долду сокак
Бүүк кавга дүүндә олду
Чорбажы да офлайрак
Тез йолу евә булду.

Сора хепси отурду
Генә масалар долду.
Лаф алды гөзәл Гүлжәз
Да деди о тә нежәз:

— Йашасын генчләр исләә,
Өннүндә олсун тенә.
Ауллар долсун пилич,
Олмасын аачлык та хич.

Тә төлә масал битти.
Ким исләә пек сеследи
Гирин алын күместән
Бир чыкы гүмүш ердән.

ДҮШГҮТМӘК.

(Масал)

Чин сабаалән едидә
Үч таук, хороз хем коч
Лафедерләр бирердә:
— Дийл ләзым билмәә пек чок,—
Таужаан бири деди,—
Үүренмәә папшой бүүтмәә
Пынардан хем су чекмәә.
Коч лафы илерледи:
Тенежик дийл прост имек,
Отламаа северим пек,
Чорбажынын билмәә олса
Сопасыны кысалтмаа.
Нәндә санки үүренмәә,
Колайа да етишмәә?—
— Школада! биләсин салт,—

Севинип баарды хороз,—
Орада вар чок кийат
Хепсийий олармыш дост.
— Зор олур бизә класта:
Холлук йок хич орада,
Йымырта йаптыйнан биз
Куткудак пек бааражэз.
Кырларларлар үфкедән
Хем дүшәр шу тепмедән,—
Тауклар лафы кести,
Хепсини бу ишледи.
Коркунду бу лафлардан
Кахырлы кафадарлар.
Херкези гитти евә
Боз сычан да делийна

АВШАМ.

Инекләр гелер кырдан
Алатлээрлар ахыра.
Бызаажык беклеер сүтчәз —
Билмеер хич имәә отчаз.

КЫРЛАНГАЧ.

Кырлангач йапэр йува.
О хализ — бир ий уста.
Томбарлак йапты ону —
Олду бизә комушу.

КЕЧИЛАР.

Кечиләр чожаа күсмүш —
От вермәә о үшенмиш.
Чоҗужак севәрмиш сүт,
Ама хич беенмәзмиш иш.

ЙЫЛАН.

Шывлайып гезер йылан,
Ким сыра олэр колан.
Чыкарэр о дилини —,
Коймайасын елини.

КИРПИ.

Күсүлү гезер кирпи —
Кырылмыш бир тикени.
Севинер карымжа пек —
Тикендән йапмыш түфек.

БҮЛБҮЛ.

Севгили, бүлбүл ен пек —
Йок нейә ону тутмаа.
Сесчези баллы екмек —
Йок нижә она быкмаа.

Сән тутарсан бұлбүлү
Чалмайжэк о хич түркү
О болда салт раатланэр,
Салт болда түркү чалэр.

Т. Занет

КЕЧИЖИК.

Мамум деер:
«Не сән инат —
бир кечи гиби!»
Бән аннамээрым недән
Бу адым беним.

Вар достум—
бир кечижик:
о йалпак хем шен.
Сеслийжи
хем ойунжу,
пек беенер чимен.

Не сөлеерим, о сеслеер
хем йапэр осаат...
Бән аннамээрым
недән
кечийә бу ад?

1. Кимә деерләр инат?
2. Нечин ушак дийл кайыл, ани кечи инат?

ТИЛКИ.

Куйруксуз тилки гезер,
Хепсинә йалан сөлеер:
Куйруундан йапмыш илач —
Йавуржуу исин колач.

ШАКА.

Гарга булү, гарга булү,
Вер бизим еләә.
Саксан лелү, саксан лелү
Йапажэк каллә!

ЙАБАНЫ.

Йабаны гезер хаста —
Урулмуш о бир аажа.
Дүн, ачан олмуш авшам,
Савашмыш тутмаа тавшан.

ХОРОЗЛАР.

Хорозлар гезерләр кахырлы —
Тилкиләр капмыш тауклары.
Чин сабаалән өтмеер сеслери,
Үркүтсүн хич йок ким дүшлери.

АЙЫ.

Айынын башы баалы —
Хызланмыш чалмаа балы.
Куваннар үфкеленмиш,
Хырсызы тикеннемиш.

ДЕВӘ.

Кумнукта гезер девә,
Камбурлар вар белиндә.
Вар кыврык бир енсеси
Хем кескин чатал сеси.

Гүүдеси үүсек кыврак,
Дөрт узун бурук аяк.
Бурнусу булэр сужаз
Йыл ба йыл ишә быкмаз.

КРОКОДИЛ.

Крокодил, сән крокодил,
Йардыма йа дур да гел.
Тефтерләр долу ики,
Бириси дә дийл-ески

Вережәм сана чок бал
Оннары бендән салт ал.
Хем гетир бурдан узаа,
Баалайасын бир казаа.

Дийл ләәзым бана оннар —
Чүрүсүн куйруклулар.
Куртарарсан сән бени
Вережәм хем дийрени.

МАЙМУНЖУК.

Маймунжук гөрдүм сефта
Түфежикти елимдә.
Азымдан бән патлаттым —
Шакажык она йаптым.

Кысметлийим фит, хептән —
Коркмады о түфектән.
Саллады салт куйрууну
Кашыды хем бурнуйу

КУВАННАР.

Куваннар йапэрлар бал
Елини ондан сән ал.
Саплайжэк, вар тикени
Таа ий йапма неетини.

Хотулжук беклеер ону —
О таа дийл хептән долу.
Брак чичәә о йокласын,
Бал татлы бизә йапсын.

АЧЫЛЭР ТОКАТ...

Йаклаштынан таа
Ачылэр токат.
Көпежик — кужаа
Севинер он кат...

Чанжазы евин,
Ко саалыы олсун.
Булушмаа гелдин
Тез о дуйдурсун.

1. Нечин поэт деер көпежяа чанжаз?
2. Несой сизин көпеклеринизин адлары?

КЕДИ.

Ичердä гезерлар сычаннар,
Гирмишлар делип дуварлардан.
Ушаклар чыкэрлар хызлыдан,
Йалварэрлар кедийä: куртар!

Үркүтсәнә шуннары биздән,
Вережез коврик дизилердән.
— Не йалпак олмушунуз бирдән,
Кышын са кувардыныз евдән.

Суук-лүзгәр мәулардым капуда,
Йысынмаа истәрдим хайада —
Жаныныз хич йокту озаман,
Бракын, качын таа тез йанымдан.

КЫСМЕТЛИ ПИЛИЧЧИК.

Гарга пиличчий капты —
Клочкайы аалатты:
Кло-кло-кло, кло-кло-клу-у
Дурун хепсиниз топлу.

Гарга хызланды гөкә —
Ким са патлатты түфәә,
Тә хырсыз баарды: га-а, га-а!
Пиличчик дүштү отлаа.

Севинмәк пек бүүк гелди,
Отлуктан ерә инди.
Кысметли еви булду,
Генә клочканын олду.

* * *

Дередә казлар үзер,
Битленмәә оннар север.
Курбаалар коркэрлар пек —
Казлара оннар имек.

* * *

Пипиләр северләр от,
Гезинмәә бейнерләр чок.
Пек кескин вар сеслери
Даражәжык гөзлери.

ЧААРЫШ

Утү-утү, утә-тә,
Гирин таа тез күмесә!
Утү-утү, утә-тә
Тилкиләр гезер куйдә.

Гирин, гирин хызлыжа,
Капуйу бән капайжам.
Саабаамыз дийл узакта,
Дүш сиз гөрүн куйтуда!

ПИЛИЧЧИК.

Вар вакыт таук олмаа,
Кыткыдак саклы баармаа
Верселәр йә зеедежә —
Таужаа тез бензежәм.

БУЛ КУШЛАРЫН АДЫНЫ.

Йувамыз евдән үүсек,
Дийлиз биз анач өрдөк.
Варсайды сиздә елек
Кой бир буква бу лафа,

Бул ангы хем тарафа.
Озаман сән салт бизә,
Ад булурсун дилиндә.

ЙАРДЫМ.

Хрү-хрү-хрү, хрү-хрү-хрә,
Йа ешсәнә күллердә.
Хрү-хрү-хрү, хрү-хрү-хрә.
Разгеләрсән күпәмә,
Асмайасын дишинә,
Хич савашма чийнемәә
О шылээр алтын гиби —
Фалайжэк дишлерини.
Ешмә, ешмә, ешелә
Күпейжим чыксын үзә.
Саа оласын хрү-хрү-хрә,
Вар донак кулажыыма.

САКСАН.

Саксан, саксан, саксана,
Умутланма бошуна.
Йымырта биздә пек ааз.
Холлукта да клочка ааз.

Чыкарар са бобоччук
Олажэк казлар «чоклук» —
Озаман кон токада,
Вережәм бир йымырта.

Хич отурма казыкта
Умутланма хем капмаа.
Таа ий уч сән каршымда
Тутмадыйнан куйруундан!

БИИАЗ АЙЫ.

Бийаз айы йаврулады
Бузлу суда йуварланды.
Северләр каар күчүжүктән
Бийаз күчүк айыжыклар.

ДЕВӘ.

Девәнин сырты бурук
Асылы онда памук.
Байыржыы вар сыртында
Аар йолу кумнукларда.

КЕЛЕБЕК.

Келебек, келемек,
Сән гөзәлсин бир чичек
Келебек, келемек,
Кон да ал бендән екмек.

КАРЫМЖА.

Карымжа, сән карымжа,
Ол бизим каави амужа.
Сән беенерсин ишлемәә
На сана бир гөзлемә

КВА-КВИ-КВА.

Ква-кви-ква, курбаажык,
Сән кимәсин кардашчык
Ква-ква-ква кимсейә,
Кафадарым дерейә.

УНУТМА КОРУНМАА.

Пек севериз борч имәә
Локмажыклан, локмасыз.
Йок вакыт хич беклемәә,
Кимсей йок хич кашыксыз.

Бак, кору сән дилини —
Хашланар са качынжан.
Титиретмә елини —
Дөкүләр булашэжан!

ОЛ КЫРНАК.

Евимиз үүсек, гержик,
Күчүктән ону севдик.
Ичерләр онда пам-пак,
Ушаклар, ачан кырнак.

Унуттуйсан сойунмаа
Чамурда хем пакланмаа —
Пек хызлы гөзәл ичер
Кирлийә хептән бензер.

АЙАЗ.

Дышарда йаайэр кааржаз,
Бакырда донмуш сужаз.
Фит кара койунжуумуз,
Кәр олмуш хализ бир буз.

ИШ.

Бән какэрэм енсери,
Качырмам хич кесери.
Бир енсер, ики енсер —
Мити дә тафта кесер.
Биз йапэрыз аулжук —
Бүүдежез чок папшойжук.

ОКУ ХЫЗЛЫ.

Биз булдук ески бир биз,
Чекеттик ачмаа жевиз.
Бир ачтык, алты, еди
Шансора тә онеди,
Кырк кырык күп долдурдук
Жевизә хем дойундук.

ЛЕЛЕК.

Лелек, лелек, лелелә
Ен гөзәлсин дүнейдә.
Лелек, лелек, лелелә
Йуваны йапсан күйдә.

Битмесин биздә кысмет,
Софрада бийаз песмет.
Ко чалсын гөзәл кушлар,
Башчада ачсын аачлар!

КАРТАЛ.

Картал, картал, карталаш,
Ол бана бир ий кардаш.
Ал бени калдыр үүсәә —
Гөклерә колай диймәә.

Пек истеерим гөрөйим
Йукардан бизим күйү.
Хем истеерим севөйим
Гүнешли маави гөкү.

ХЫРСЫЗ ТИЛКИ.

Дөртлән бир олармыш беш —
Тилкийә йа булун иш.
— Ко гирсин о күмесә,
Бир хороз тутсун бизә.

Хорозу пиширежез,
Тилкийә дә вережез.
Йа сөсленин хызлыжа —
Учушэрлар түйжәзләр.

Бир хороz калмыш бештән
Куйруклу шу тилкидән.
Кач парча о йок етмиш?
Кач парча бештән имиш?

ФИЛ МЕЖИДӘ.

Койдулар фили ишә
Калдырэр кириш бешәр.
Усталар пек севинер —
Межижи иши бейнер.

Тә битти еви өртмәә,
Усталар инди имәә.
Софрада вар чок ишләр,
Морковлар дүштү филә.

КҮРЕК.

Күреемиз бизим ени
Кумнан долдурдук леени.
Көшедә күрәән ери —
Коймайасын ичери.

ДИЙРЕН.

Дийренин вар дөрт дили,
О ийер телелери.
От, ачан алэр белли —
Тестедән калэр ери.

НАЖАК.

Сыжажыы бейнериз биз,
Сыжакта кырмаа жевиз.
Кыш гелди нажак елдä
О дурду са сергендä.
Йаз хем гүз гүннериндä.

КЕСЕР.

Айаана батты енсер
Тафтадан чыкмыш ужу
Варсайды сиздä кесер —
Ал чыкар хызлы ону.

КЕРПЕДЕН.

Керпеден гөрдүн мү сән?
Вар ики инжä дудаа.
О йардым едер хептән
Бир бишей четин тутмаа.

ДУУН ТҮРКҮСҮ.

Дум-чык, дум-чык, дум-дум-дум! —
Даулжу дүүндä олдум.
Дум-чык, дум-чык, думча-ча —
Евленди тилки коча.

Дум-чык, дум-чык, дум-дум-дум!—
Софрада имää дойдум.
Дум-чык, дум-чык, дум-ча-ча —
Хорозлар олмуш пача.

Дум-чык, дум-чык, дум-дум-дум!—
Айыдан хептән корктум.
Дум-чык, дум-чык, дум-ча-ча —
Айкыры бакэр коча.

Дум-чык, дум-чык, дум-дум-дум!—
Гүвеедән калды тулум.
Дум-чык, дум-чык, дум-ча-ча —
Бурадан ләәзым качмаа.

Дум-чык, дум-чык, дум-дум-дум!—
Тилкийә муму туттум.
Дум-чык, дум-чык, дум-ча-ча —
Даулжу олмам башка!

НЕЧИН ТАВШАННАР КАЧАК!

Тавшаннар ойнээр кырда,
Булмушлар бир йымырта.
Йымырта хазыр пишмиш,
Торбадан ерә дүшмүш.

Тә бири хызлы деди:
Йымырта север кеди.
— Коркумуз ондан хич йок,
Йабаны биздә дийл ток.

Хади таа тез гиделим,
Фенайа шу верелим.
Беким пек севинежек,
Достумуз да олажэк.

Хади, хади гиттиләр,
Дишлийи тә гөрдүләр.
Хепсижий бирдән үрктү —
Йымырта ерә дүштү.

Йабаны гүлүмседи:
Тутажам!— чиркин деди.
Йымырта дыгырланды,
Тавшаннар качак калды.

ЙУВА.

От бичәрдик биз кырда,
Разгелди саклы йува.
Йавружук долу ичи
Бүүжеректи түйлери.

Бака бичмеди башка,
Саа калды саклы йува.
Йаврулар чывларды пек
Оннара койдум екмек.

Ко исин күчүжүкләр
Бүүк олсун ко чилжезләр.
Бичежез башка ердә —
Гүнаха олмаз гирмәә.

1. Чожужан үрәә несоймуш?
2. Бакасы исләә адаммыш мы?
3. Сән йувалары бозэрсин мы?

ЕНИ ЙЫЛА КАРШЫ.

Ени йыла калдыйды ики саат, ачан Тоди уйукладыйды. Бир дә дүшүндә онун онүндә педаланды бир гениш, үүсек еп-ешил даа. Бурада бுவәрди гозал-гозал чам аачлары.

Даайын бойунда гезинәрди бир йабаны. О бекләрди кими са. Тезлийә Тодинин аклысына гелди, ани вар нижә олсун шу жанавар беклесин Аяз Дәдуйу да капсын ондан ушакларын баашышларыны, йада кызакта кошулу бир бейгирин шкембесини патлатсын, исин.

Не йапсын шинди Тоди? Йок кимә сорсун, йокту түфәә да үстүнә шуну патлатсын, коркутсун.

Нередән нерийи пейдаланды ики тавшан, белли ани икисидә буйыклайдылар.

Тоди чаарды о ики бим-бийаз нижә каар тавшанары да деди: «Те орада йабаны гезинер — о салт Айаз Дәдусуну беклер, ушакларын татлылыкларыны кызактан капмаа. Ләәзым олажэк ону шашырдасыныз. Буну йапарсаныз вережәм сизә икишәр ланна хем морква».

Тавшанжыклар севинмишләр, оннар таман аачмышлар, хем демишләр: «О карт йабаныиы биз диндирежез хептән — нередә дүшежек, орада да калажэк».

Тә ишидилди инжә хем калын чанжас сеси. Тоди шүпеленди, ани бу Айаз Дәдусу алатләр ушаклара. Ени йылы оннарлан барабар каршыламаа. Йабаны чекетти чыкмаа йола. Тә о етишти кызаа, таман атлыжыйкан онун ичинә есапалды тавшанары. Жанавар унутту нечин истәрди атламаа кызаа, такышты кыйнаш гөзлүләрин ардларына. Тавшаннар хем илкин качардылар барабар хем йавашыжык, йапардылар кендилерини йоргун, ама, ачан Айаз Дәду етишти күйүн кенарына, оннар айырылдылар, ики тарафа чекеттиләр некадар пек качмаа. Аач йабаны хептән динди, йатты да чекетти некадар вар куведи улумаа. Аклысына гетириди карт жанаварын лафларыны; о дайма сөларди: «Бир керет тә качмайасын ики тавшанын ардына, зерәм бирисини дә тутамэйжан». Тодинин ачылды гөзлери. Аайаз Дәду гир-

мишти телевизорун ичинä кутларды хеп-
сини Ени Йыллан. О пек бензәрди она,
ангысыны о гөрдүйдү дүшүндä.

М. Көсә

ОЛАК.

Бийаз олак
Олмуш малак:
О күл булмуш,
Йуварланмыш —
Олмуш кара,
Йама-йама,
Бүтүн сырты,
Кулаклары.

Ким танысын
Бу не олсун —
Кирли олак
Кара малак?!
Ама сеси
Не пек кескин!—
Чаарэр анасыны,
Ки йыкасын ону.

ПАДИШАХ ХЕМ ЕШЕК.

Падишах капунун өнүндä отурэр. Аул-
да бир паалы килим үстүндä йатэр бир
тавлу хем гөзäl ешек. Таман о вакытта
Настрадаин гечер йолда да өлä кенди-кен-
динä сөленер: «Не тавлу хем гөзäl ешек,
ама йазык — лефетмää билмеер».

— Не, санки, сән олур үүредäсин бе-
ним гөзäl ешеми инсан гиби түркчä ла-
фетсин?

— Олур ону да йапмаа, куветли пади-
шаам, ама бираз паалы о сени тутажэк
хем он йыл вакыт гечежек.

— Йок бишей,— падишах демиш:—
Ко өлә олсун, ама хер бежермәсән хем
бени алдадарсан, билермийсин сән, ани
кафасыз калажан?

— Ондан бән хич коркмээрим, бүүк
сөзлү падишаам.

— Ачан өлә, насыл деерсин, на сана
бин алтын пара. Башла ешәә үүретмәә
түркчә лафетсин. Саде гөрөйим, иши-
дейим, ани ешек башлээр инсан гиби ла-
фетмәә,— таа бир демирли алтын пара
верөжәм.

Алэр Настрадаин алтыннары, евә гидер
да өлә карысына сөлеер:

— На сана бин алтын пара. Алдым
оннары падишахтан. Тутундум үүредейим
онун ешеени инсан гиби түркчә лафетсин.

— Сән бүүн аллеле татула идин, шаш
олдун. Нерөдә сән гөрдүн ешек инсан
гиби лафетсин? Сән о прост кафаны йола
койдун. Султан ону кесежек.

— Йок бишей,— Настрадаин демиш.—
Он йылын ады вардыр,— йа султан өле-
жек, йа да ешек гебережек.

1. Нейә гиришмиш Настрадаин?
2. Нечин ону корку алмамыш?
3. Гөстерин Настрадаинин фикирлийни.

КАПАН.

Тоди бүтүн гүн сокакта ушакларлан качты ойнады. Каранныжакта, ачан гирди ичери, гөрдү дөшели паты, осаат йыкылды уйумаа. Чок гечмеди арасы, бабусу савашарды ону уйандырмаа, ама Тоди хеп бир дейәрди:

— Брак, бән имейжәм, сабаа сабаалән... Олә да бабусу о чоҗужаа калдырмады.

Сабаайа каршы ансыздан уйанды бир сесли тумбуртудан. О коркундуйду: «Ким, вар нижә олсун, таванда шымарсын. Хепси бүүкләр таа бишей дуймамыштылар — уйардылар.» Ким олсун тумбурдатсын» таа бүүк коркуйлан дүшүндү Тоди. Тумбуртуда катылайды несой са демир сеси.

— Беким коччаз пинди тавана, иди папшой да аклы вермеер шинди нижә инмәә ерә, качынаркан да өтер тракасы?— савашарды аннамаа чоҗужак. Бир дә аклысына гелди бир чиркин фикир: «Олмасын бишей шейтаннар зарар йапсыннар!» Бөлә дүшүнүркәнә хызлы саклады кафасыны йорган алтына май-май баарэжэйды. Ама бу вакыт бобасы калкты бакмаа не олэр таванда. Тоди дайанамады калкты гитти бакасынын ардына. Бобасы тутту ону елиндән да еникунжа пиндиләр мердвендән тавана. Дышарда да таванда

да таа ислää каранныкты. Чожужак тутту муму бакасы да йакты. Сансын аннашыпта, чекеттилар барабар гүларсан-гүлмää— кеди бажанда капан капалы качынарды о йаны бу йаны савашарды сөкүлмää арлыктан. Алажа, кединин өлә адылды, гөрдүйнән чорбажыларыны йаклашты оннарын йанына да чекетти йалвара-йалвара мәуламаа. Тоди илин бошандырды кедийи капандан.

Ертеси гүнү, отураркан патчазда, йаклашты она комушулары Панти да лафедәркән бирдән ачыклады:

— Билерсин ми не, Тоди, бу гежә бизим капаны ер көпää делийнаа сүрүклемиш. Шинди нейлән патканнары тутажэз, аллах билер.

Тоди гүлүмседи да деди:

— Сизин о капан йапты бу гежә бизим кедийи шейтан.

Т. Занет

ЙАНЧУ

Чарпык Йанчу чаршыйа
чыкармыш чарык.

Отурмуш о каршыйа,
дүйер пазарлык.

Инсана о чарыклар
гөрүнер паалы.

Савашэрлар индирмää

таа ашаа паайы.
Гүнеш калкты йукары,
вакыт — үүленә.
Даалышты артык чаршы —
Йанчу ериндә.
Сатылыыны о чабук
топлады билә....
Чарыклар олмуш кабук
пазарлык дүйә-дүйә.

1. Нечин инсаннар чарыклары сатын алмамышлар?
2. Нашэй о «пазарлык дүймәә»?
3. Не о чаршы? Сиз дә чаршыа вардыр мы гиттийниз?

КАРЫМЖА ХЕМ ГҮВЕРЖИЧ.

(Гагоуз халк масалы)

Күчүк бир карымжа бир гүн деренин дурук суларына инди. Ичи йанарды. Узанды ичмәә бир йудум су. Ама таман бу вакыт ону бир далга алды, гөтүрдү. Завалы:

— Етишин! Буулэрым! — да чекетти чырпынмаа.

Деренин үстйандан учан бир гүвержин ону ачык гөрдү. Гөрдү нижә зеетленер,

буушэр бу күчүжук жан, да чекетти суйа доору колверилмää:

— Кардаш,— деди,— шинди сана бир чыбык гетирежäm, она тутунарсын.

Күчүк карымжа куртулдуйнан чыбык үстүндä, ангысыны гетирмишти гүвержин, деди:

— Чок, чок саа оласын гүвержин кардаш. Бу ийлийни хич унутмайжам.

Гүвержин:

— Бән аслыйа бишей йапмадым. Хади хошча кал. Уз йыл дик атлы ол.

Ертеси гүнү карымжа даайы долашарды. Гөрдү елиндä түфек тутан бир адам. О бир авжыйды. Илердеки аачларда нейä сä гөзлерини дикмишти. Карымжа бакты уз о аажа. Бир дä гөрдү орада дүнкү хатырлы гүвержини, ангысы отурарды далда касаветсиз. Карымжа осаат авжынын бажана тырманды. Таман гүвержини кейзä аларкан карымжä ону даларсан далады. Адам «Оф» ажыдан баарды. Бу вакыт карымжа кендини ерä атты, гүвержин авжының сесиндән үрктү, маави гөклерä чыкты.

1. Не үүредер бизи бу масал?
2. Нижä куртармыш гүвержин карымжайы?
3. Аннады мы гүвержин 'ким ону куртарды?

ИКИ КАРДАШ.

Йалвардым артык бир ай —
 Батү йапсын бана йай.
 Гүжүлә булду о дал —
 Ики ужу да чатал.
 Далы бүкүп, иннеди,
 Чаталлара ип герди.
 Сора дикти бир торба —
 Оклары дейни коймаа.

Деди: «Ок олэр саздан.
 Гетир биркач балтадан».
 Гетирдим она он саз.
 Батү деер бана: «Не ааз?»
 Гетирдим таа бир тестә,
 Батү оннары кести.
 Паклады хем сивритти —
 Учларына түй дикти.

Сора о йайы герди,
 Окчаз гөктә кайбелди!

1. Нижә йапэрлар йайы?
2. Балтада не бүйер?
3. Сизин дә истедиклеринизи батүларыңыз йапэрлар мы?

ИИТЛИ УШАК.

Бән иитлийим хем гиргиним,
 Бишейдән коркмам хич йок.
 Сык ойнээрым достларымнан,
 Душманым да вар пек чок.

Йаклашэрым бызаайа,
 Курулэр о сүсмейя.

Ама тез йалпак олэр:
 Елимдә отчаз гөрер.

Хороз хызланэр бана.
 Салэрым топач она.
 Устүмә атлээр куркан —
 Бән хич коркмээрим ондан.

Казларын арасындан
 Гечтим бурнум йукарда.
 Пату бакты пек кыйнаш
 Бендә дүртүлмеди каш.

Салт сөлеерим саклыдан
 Не иштән вар пек коркмам:
 Пек коркэрым гежедән,
 Караннык та ичердән.

1. Ким ушаан достлары хем душманнары?
2. Нечин бызаа йалпак олэр?
3. Недән ушаан коркусу вар?
4. Е сиз недән коркэрсыныз?

СЫНЖАП ХЕП ТАВШАМ.

(Якут масалы)

Бир йазын ортасында тавшан хеп сынжап дост олмушлар. Йаз, гүз гечти. Гелди кыш. Сынжап йапмышты иник кендисиндә аажын май тепесиндә, тавшан гүмә алтында.

Бир гүнү бакэр сынжап инийндән ашаа доору, уз достуна да хич таныямээр ону: тавшан йазын бозду, шинди — бим-бийазды. «Аллелем о бир башка тавшан», — дүшүнүрдү сынжап. Тавшан да таныямээр сынжапы: өбүр сарыжайды, бу са гийнмиш боз тулумжук.

Да саде озаман достлар танымышлар бири бирини, ачан генә гелди йаз.

Тавшан генә олду боз, сынжап, та сарыжа.

Сынжап — белка
иник — норка

Нечин тавшан хем сынжап танымамышлар бири бирлерини?

ТИЛКИ ШКОЛАСЫ.

Даайын ортасында отурумүшту тилки. Онун варды беш йаврусу. Оннар йашардылар каранлык иник ичиндä. Ушажыклар көрдулар хем дишсиздиләр. Мамусу дойурарды оннары кенди сүдүннән.

Ачылды күчүжүклерин гөзчезлери. Мамусу чекетти кооламаа оннары дышары. Зулумнар качынэрлар, ойнашэрлар. Чекинерләр кардашлар хем кызкардашлар отлар үстүндä. Мамулары беклеер коруйэр оннары. Ишидер бир фышырты алэр ушакларыны иник ичинä.

Бүүдүләр тилкижикләр. Мамулары үүредер оннары авланмаа. Колверер дири сычаны тилкижиклерин арасына, оннар тутэрлар. Уүредижги гөзледер үүренжилерин ардына. Ачажыклар азларыны, качыражэклар сычаны, тилки хап тутуверер ону, геери гетирер.

Сора, ачан үүретти тилкижиклери тутмаа келебек, бөжөк, күчүжүк авжылар гиргин атлээрлар хер бир ишин үстүнä не өрүйер. Шансора оннар кендилери дä аарэрлар имää. Йардым етти оннара тилки школасы.

ЕШЕК ЕЖЕЛИ

Кахырлы өрер ешек —
Кошулу калмыш о тек.
Чорбэжы истәмер хич
Хайванда билмәә кач диш.

— Йарадаймыш йа аллаа
Картлашып бүүсүн сакал —
Озаман салт чорбажы
Аннажэйды ажымы ;—

Дүшүнер ешек йоргун,
Өлчерәк йолу узун.
Урдулар таа бир камчи —
Сызлады йанык ичи.

Эх, чыкайды сакалым —
Олажэйды бүүк раатлыым:
Инанжэйды чорбэжы,
Доланжэйдык йамажы,—

Дүш гүдәркән о дүштү,
Хич аннамады өлдү,
Ани зор ондан инмәә,
Пинмишләр атлы кимә.

МАЛУШ.

Урокта бизә исләә —
Савашэрыз чок билмәә.
Йа, сеслә ба, Мәлушчук,
Чоклан чок олэр мы чок?

Окумаа севериз пек
Окуйаркан йок имек.
Туртэжык ийерсин сән —
Бишейжик тә билмейжән.

Савашэрыз биз йазмаа,
Тефтердән өрнек алмаа.
Хеп йазэрсын йатарак —
Ожазын олэр калпак.

Аннадэр үүредиж
Тә ени бир билмейжи
Сеслемәә йок вақыдын
Сән геери биздән калдын.

Раат истеериз үүренмәә,
Йа битир ба ешинмәә.
Услулуун сенин хич йок
Икижийн вар оф та, чок!

Үчүнжү класа гечтик
Журналда лаабын силик.
Тә төлә гечмиш йылы
Кайбеттин ба, акыллы!

БИЛМЕЙЖЕЛÄР.

Фит сары, томбарлак,
Север йутмаа каймак.
Чийненер илин
Хич йоксады дишин.
(егигевев)

Томбарлак инжежик
Амурдан имежик.
Ким ону билмейжек,
О ондан имейжек.
(гәләгәл)

Кырмызы, топчаз гиби,
Вар узун пелий.
Асылы, күпә гиби,
Хепсижи беении.
(гәдик)

Томбарлак чичекли
Акытмээр имейи.
(иний 'женен)

Вар бир аач дөрт даллы
Хич йок йапраклары.
Йардым едер банмаа
Хем бракмэр ашланмаа.
(епигләрдүф)

Вар бир узун айна
Онда бакынмээр кимсей
Вар су онун алтында
Ама хич гөрүнмеер.
(гәлг)

Түркү чалэр, лафедер
Пек чок ишләр хем билер.
Йок айаа гезинсин,
Гөзлери дә окусун.

(oitʁed)

Вар бир киши ичердә
Йазы, кышы бир ердә.
Гезинер илери геери,
Башка чыкмээр бирери.

(ʁeʁ)

Дөрт айаа вар, аркасы,
Ичердә хем йувасы,

(enwəʁ)

Йалабык, томбарлак —
Пармаана о донак.

(ʁʁʁ)

Чок дишли, сиври дишли,
Сачлара бизим ешли.

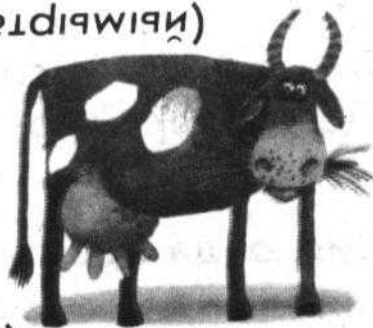
(ʁeʁ)

Томбарлак о, нижә «О»,
Үстүндә йатэр кло-кло?

(etʁiʁʁ)

Дийл о коч, дийл кузу
Вар алты буйнузу.
Икисиннән корунэр,
Дөрдүннән дойурэр.

(ʁeʁ)

Үзер хызлы, салт дийл балык,
Түйлери вар йалабык.

(сех)

Кенди-бөжөк, бели инжә
Ер даларса гезинжән.

(ежжүрөк)

Отлээр татлы, сансын кузу,
Макарки йок хич буйнузу.
Еп-ешил донаклы
Йылдызы вар шафклы.

(сөжмөн)

Бир дэдунун кызы
Хич дуймээр айазы.
Хер йыл гелер бизә,
Донаклы чамжаза.

(кааржака)

Вар дөрт диши
Паклээр күмеси.

(дирен)

Бим-бийаз о, сакаллы,
Пек север ушаклары.

(Аяз Дядү)

Бир евдә йашээрлар
Бири-бирини коруйэрлар.

(Гөзәр)

Күмесә о даданык,
Бүүк куйруу вар йалабык.
Тауклар ондан коркэр,
Инсаны о ааладэр.

(ижгит)

Авланэр, о быйыклы,
Вар сиври тырнаклары.
Ичердә йатэр сийрек,
Хем сычан она имек.

(идәк)

Тенежи сүтлү,
Кундажыы ешил
Вар хем пүскүлү,
Йа сән не о, бил!

(иотилеи үгүлүс)

Буйнузу ики
Сакалы хем вар.
Чаталлы сеси,
Аачлары сойар.

(инәк)

Пек чичек север,
Оннары сүзер.
Савашэр о пек
Баллансын екмек.

(невәк)

Нередә вар дүүн
Орада дүүлөр.
Шеннийни күйүн
Даймажа дүзер.

(үлүт)

Йукарда дениздä
Узер бир геми сииректä.
(иe wядeи)

Айаклары онун хич йок,
Ама гезер хепсиндän чок.
(дижиф)

Салланмаа беенер,
Сүтчейзи ичер,
Азында йок диш
Йапмээр хич о иш.
(жетл яһлж)

Ишидилер узакта
Хич гөрүнмеер йакында.
(сәс)

Үч аяк, сөлä кимдä,
Вар бизим бу дүнейдä?
(eтdегdеиtхи)

Сыртказы иинä-иинä
Йок нижä ону севмää.
(жижишдиж)

Йаннары онун бийаз,
Коркмээр хич, ани аяз
Йымырта ичär о пек,
Херлийм йоксайды екмек.
(неэжәс)

Кендиси о пек шалвер,
Куйрууна булмээр ер.

Дериси олур йака
Хем гөзәл хич дийл шака.
(ижги1)

Койуннар ондан коркэр
Хызланэр хем адама.
Атештән о пек качэр
Хади таа тез аарамаа.
(19недеи)

Кышын раат она хептән —
Бракылэр о имектән.
Пармааны емер саклы
Таа йаздан ани баллы.
(19иe)

САЙЫЛМАКЛАР.

* * *

Ква-кви, ква-кву, ква-кви-ква —
Чаарышээрлар курбаалар.
Ква-кви, ква-кву, ква-кви-ква
Ава чыкэр лелекләр.

Ква-кви, ква-кву, ква-кви-ква —
Дериндә бизим йува.
Ква-кви, ква-кву, ква-кви-ква —
Ирмийәдән дөн йуммаа!

* * *

Трака-чука, трака-та
Кач киши вар бурада?
Сайын, сайын хызлыжа,
Сән биткийсин йумажан!

* * *

Тә дөрттән алдык ики —
Ачын таа пек гөзлери.
Тә гелер шалвер тилки —
Ал да тут ону дири!

* * *

Ер имәә истәрсән дут —
Ал хызлы бизи сән тут!

* * *

Иха, и-ха, и-ха-ха —
Дышарда исләә хава.
Каавилеш чимен көрпә —
Олажан алтын күпә!

Сайыларкана хепсийий, ким олду алтын
күпә, сакланэрлар, ким дә калды йумэр. Кими
илк булэрлар сора о йумэр.

* * *

Хопан дупан дупанда —
Инин таа тез собада!
Хопан дупан дупанда —
Бүүк селәм вар илкйаздан!

Хопан дупан дупанда —
Ойнайжээ биз йамачта!
Хопан дупан дупанда —
Тутужусун Бужакта.

* * *

Тык-тык, тык-тык, тык-тык-тык —
Йумурук хызлы йывдык.
Дөрдүнжү кимин чыкты —
Илк сыра йумма калды!

Бу лафлары сөлеер бир киши. О дөнер аркасыны ким йыважэк йумурукларыны. Ким ойнайжэк коолашмак йа да йумужу йывдыктан сора баарэрлар: «Тыклат» Тык-ладан несой цифрайы истеер ону да койэр үчүнжү сыранын чекетмесинә.

* * *

Цака, цака, цака-ца —
Кечиләр гелер кырдан.
Цака, цака, цака-ца
Сән чыкэрсин халкадан!

Ким ойнээр йапэрлар халка. Ким битки-дә калэр о йумэр йа да коолээр.

САЙЫЛМАКЛАР.

* * *

Гелди сыра ойнамаа,
Шалвирлери аарамаа.
Таа хызлы сән сай бизи,
Ким аарээр салт о белли.

* * *

Кара малак — ар бөжөк,
Хызлы топла чөкелек.
Качынэрыз йалнайак,
Табаннар са калсын пак.

* * *

Туз-буз! Туз-буз!
Ким калэр — она топуз.
Топузу сән даадажан —
Осаат бизи булажан.

ХАЛТÄ.

Бу халтә — чемрек ойун!
Биз ойнээрыз гүннән-гүн.
Те олдук алай-алай,
Ким аарээр ону сән сай.

САКЛАНБАЧ.

* * *

Патла, патла, патлангач —
Биз ойнээрыз сакланбач.
Ишидилсин гүр сесин!
Йуман бизи булмасын.

* * *

Йа, карымжа, гел бизя,
Хызлы-хызлы кон сөзя.
Сөзүмүзү сән кестир.
Гөзелимизи айыр!

* * *

Дөнер, дөнер текерлек.
Гөктя учэр келебек.
Судан гелер чок өрдөк.
Аарээр хепсини ким тек.

* * *

Дөн-дөнә, дөн-дөнә,
Гитти Öрги дерменә.
О гөрдү таазя изи —
Шинди булажэк бизи.

Бир, ики —
 гелди тилки.
 Үч, дөрт —
 казы өрт.
 Беш,-алты —
 авжы калкты.
 Еди, секиз —
 атеш икиз.
 Докуз, он —
 тилкидән калды салт дон.

ОЙУННАР.

Кемирер тавшан трупу,
 Азказы онун долу
 Көпежик салэр: бу-у, бу-у
 Дөн хызлы ону сән бул

Несой бу пеетләрлән дүзүлер ойун?
 Хепсийий үүренер лафлары. Дышарда
 ушаклар олэрлар халка вар нижә олма-
 сыннар да, бири дөнер кафадарларына
 аркасыны да йумэр. Ким онун ардында,
 бирердә чекедерләр сөлемәә шиирлери.
 Ачан етишерләр үчүнжү сырайа да деер-
 ләр-салэр — бирдән сусэрлар, оннарын
 ичиндән бириси баарэр дийштирип сеси-
 ни: «Бу-у, бу-у» да сусэр, сора барабар
 сөлеерләр дөрдүнжү сырайы. Ким йум-

ду таныр са ким дийштирди сесини енсеер,
танийамар са енсеер ким дийштирди се-
сини, да гечер онун еринä.

* * *
Биз ойнээрыз тутунук
Хорозлар хем өрдеклär.
Калмайжэз биз хич йолук,
Хер тутмарса тилкилär.
Бак, оласын гөзкулак,
Ишиттийнän шапламак

Клас пай олэр ики бөлүмä. Икишär
киши кыз-чожук тутунэрлар нижä каршы
хавасында. Бир сырайы чаларак, саа та-
рафа гезерлär, икинжийи — сол тарафа,
сора илери хем геери. Бешинжидä дур-
гунэрлар, бракылэрлар. Сора дөнерлär
каршы бири биринä, да пармааны салла-
рак сөлеерлär:

Бак оласын гөзкулак,
Ишиттийнän шапламак!

Ики «тилки» дурэрлар саклы башлар-
да. Да ачан ушаклар битирерлär демää
лафы шапламак, тилкилär патладэрлар
шамарларыны. Бу вакыт ики тараф качэр-
лар бири биринä каршы. Лääзым тутун-
сун хороз өрдеклän. Кимä дийер йабаны
о калэр түйсүз, ким ешсиз — калэр сүрү-
сүз. Ангы чифт калэжэк, о чифт тилки
олэжэк.

КЛАСТА ОЙУНУ.

Тә казлар гелер евә,
Йалаклар долу имәә.
Кра-ә, кра-ә, кра-кра-кри —
Өрдекләр дөнсүн геери!

Өрдекләр гелер евә,
Йалаклар долу имәә.
Га-а, га-а, га-га-га —
Чыксыннар казлар сокаа!

Таа тез гирин аула. Бу сырайы койэрыз илк строфанын дөрдүнжү сыранын еринә, херлийм койарсак онун үчүнжү сырасына **кра-ә** еринә **га-а**.

Хепсижи гелди, дири. Бу сырайы койэрыз икинжи строфанын дөрдүнжү сыранын еринә, херлийм койарсак онун үчүнжү сырасына **га-а** еринә **кра-ә**.

Нижә ойнанылэр? Пеетлери ләазым ушаклар билсин аздан сөлемәә. Сора класта сыраларын арасында йарышмак курэрыз. Ангы сыра ен пек гөзкулак дурэр. Вар нижә орталаа коймаа бир баашышчык та. Ен илкин бир сырайы денәриз биркач керә. Алажэз илк строфайы. Уүредижги ләазым ону сөлесин биткийәдән, ама үүренжиләр ләазым үчүнжү сырайы сөләмесиннәр, нечин ки казлар баармээрлар «кра-ә».

Икинжи строфада өрдөкләр гелерләр
евә. Оннар баармээрлар «га-а». Те онун
ичин оннар дүшмеер баарсыннар «га-а».
Сора гечериз өбүр сырайа. Таа пек ша-
шыртмаа дейни, кимәр керә койэрыз
строфалара кенди үчүнжү хем дөрдүн-
жү сыраларыны.

Т. Занет

ДИЛКЫРМАК, ЙАНЫЛТМАЧЛАР.

Боран.

Баарэр баарган:
«Калкты боран,
Гидер ордан,
Гелер бурдан».

Күпә.

Кырык күпә
көрпә күптә,
күпә күпә
күплеттиләр.

Күтүк.

Көшә күтәә көтү кайып.
Көшә күтүк күчүк, чүрүк.
Чүрәә көпүк көпүрттүк.
Күтәә күкүрт түкүрттүк.

Сармысак.

Сармысак сарсак,
сармайы сатсак,
сатмайы салсак,
салмайа койсак
сармысак.

Сувазламак.

Чатыр-чатыр чатырдээр,
Патыр-патыр патырдээр,
Кытыр-кытыр кытырдээр —
Лүзгәр даайы сувазлээр.

Ширит.

Ширит шиши йумак сармыш.
Шишә иши хызлы йапмыш.
Ширет сычан иши капмыш.
Ишә ширит шиштә битмиш.

Шисеклән шишик.

Шисек шишии разгелмиш,
Шисек шишәә пайсынмыш:
«Шишик, сени ийежәм,
Шкембеми шиширежәм».

Шуфа.

Шуфа дөнер шаа гиби,
Шафк едер шылак гиби.
Не шашылажак бу иш?
Шуфа топ гиби шишмиш.

ДИЛКӨСТЕКЛЕМЕЛЕРИ.

Гетир бизә бизим бизи.

Сармысаа токмакласак та мы исәк,
Осайды токмакламасак та мы исәк.

Кырк күп кыркынжы
Күпүн кулаа кырык күп.

Кымыызлы кыз кымызлан
Кымызлэр кызы.

Чатыр-патыр качэр карт катыр.

Гүла-гүлә гүллери, гүлерәк качырдым
гөлә.

Сап-сары саар сарэр сары саргыйы.

Лиләка лаалейи, Ләнка, аллелем лелү
алды.

Дири дирийä дийреннән дирип дирер
кендини.

Булашык кашыктан кашык булашэр була-
шыклыкта.

Гүзүн гүзлүктä гөзүм гөзлетти гөжени.

Күрклү кары карэр каары.

Ааз-ааза ики кыз казды мааза.

Кырык кама казмада камайлан фырлээр.

Дура-дура бузда дондум доба олдум.

Верилмеер өдүнч хич семичкадан үч ич.

Жансыз жанавар жанавары ажыды.

ИЧИНДЕКИЛӘР.

Биз бекләрдик пек чоктан.	Т. Мариноглу	3
Школайа.	Т. Мариноглу	4
Ватан.	Т. Занет	5
Бужак.	Т. Занет	5
Оглан.	Т. Занет	6
Жанабин.	Т. Занет	6
Тарафым.	Т. Мариноглу	6
Молдова.	Т. Мариноглу	7
Бужак.	Т. Мариноглу	9
Истәмеерим женк.	Т. Мариноглу	10
Женк.	Т. Мариноглу	11
Январ.	Т. Мариноглу	12
Гүз.	Т. Мариноглу	15
Гүз.	Т. Занет	16
Гидән кушчазлар тә учэрлар.	М. Исаковский	16
Насаат.	Т. Мариноглу	17
Гүзүн.	Н. Танасоглу	18
Сансын дүн гирдик йаза.	П. Чеботарь	20
Кумэтра гарга.	Т. Мариноглу	20
Авжы.	Н. Бабоглу	22
Көпек, хороз хем тилки.	Л. Толстой	24
Сычан-качан.	Т. Мариноглу	25
Йаланжы.	Л. Толстой	27
Ешек хем бейгир.	Л. Толстой	27
Енгеч.	Т. Занет	28
Тодинин илк зарары.	Т. Мариноглу	29
Ески масал.	Н. Бабоглу	30
Тилки хем сычанжык.	В. Бианки	32
Несой тилки кирпийи алдат- мыш.	В. Бианки	33
Аслан хем сычан.	Л. Толстой	34
Маймун.	Л. Толстой	35
Кыш.	Т. Мариноглу	36
Кыш гежеси.	Д. Кара Чобан	36
Йаланын кафасы хем куйруу.	Л. Толстой	37
Кыш.	Т. Занет	37
Айаз.	Т. Занет	38
Каар.	Ш. Е. Регю	38
Илк каар.	Т. Мариноглу	39
Колада.	Н. Бабоглу	41
Ени йыл.	Т. Занет	42
Хэй-хэй.	Т. Мариноглу	43

Ени йыл.	Т. Мариноглу	45
Ени йыла каршы.	Т. Мариноглу	45
Чамжаз.	Т. Мариноглу	46
Ени йыл түркүсү.	Т. Мариноглу	47
Айы капмыш йарым айы.	Т. Мариноглу	48
Илкйаз.	Т. Занет	55
Илкйаз.	Т. Мариноглу	55
Илкйазым гелди.	Д. Танасоглу	56
Илкйаз.	Т. Мариноглу	57
Март.	Д. Кара Чобан	57
Чийдемә.	Д. Танасоглу	58
Чийдем.	Т. Мариноглу	58
Чийдем.	Б. Вовк	59
Мардын секизи.	Т. Мариноглу	60
Хади йардым едежез...	Т. Мариноглу	61
Накола.	Т. Мариноглу	62
Маму.	Т. Мариноглу	63
Илкйаз.	В. Филиоглу	65
Мамулара биз сөз.	Т. Мариноглу	65
Мамуйу севиндирдик.	Т. Мариноглу	66
Мали.	Т. Занет	67
Маму.	Т. Занет	67
Уйу, уйу.	Т. Занет	67
Каку.	Т. Занет	68
Дәду.	Т. Занет	68
Бака.	Т. Занет	69
Батү.	Т. Занет	69
Йардымжы.	Т. Занет	69
Йылаччы.	Т. Занет	70
Темизлик.	Н. Арабажы	70
Орлиоглуларын чөсмеси.	Н. Бабоглу	70
Илкйаз зарары.	Т. Мариноглу	73
Кырларда олду боодай...	Т. Мариноглу	76
Йаз.	Т. Занет	76
Екмек.	Т. Занет	77
Арман вақыды.	Т. Занет	77
Екмек.	Т. Мариноглу	78
Сабаа.	Т. Мариноглу	78
Баарышмак.	Т. Мариноглу	79
Комшу башчасында.	Т. Занет	81
Саллангач пеети.	В. Филиоглу	81
Ааздан саймаклар.	Т. Мариноглу	82
Есапла.	Т. Мариноглу	84
Хызлы тилки.	Т. Мариноглу	88
Ешлемек.	Т. Мариноглу	88
Бирлән бир йа сайын кач...	Т. Мариноглу	89

Шака.	Т. Мариноглу	89
Дава.	Т. Мариноглу	90
Маши гелин оламады.	Т. Мариноглу	90
Зарар.	Т. Мариноглу	91
Уймамак.	Т. Мариноглу	91
Пай етмектә.	Т. Мариноглу	93
Тодинин илк йаланы.	Т. Мариноглу	94
Азбука пеетлери.	Т. Мариноглу	97
Инек.	Т. Мариноглу	100
Буква А-йын кысмети.	Т. Мариноглу	100
Буквалары сән биләрсән.	Т. Мариноглу	101
Үүрен пеет йазмаа.	Т. Мариноглу	102
Тоди.	Т. Мариноглу	106
Халвица.	Д. Танасоглу	107
Алчакта калды евләр.	Т. Мариноглу	108
Космоса истеериз.	Т. Мариноглу	108
Физаралык ичин.	Т. Мариноглу	110
Физаралаа дейни стихлар.	Т. Мариноглу	111
Кабак.	Т. Мариноглу	111
Девежик.	Т. Мариноглу	112
Баалы көпек...	Т. Мариноглу	112
Кабатсызлар.	Т. Мариноглу	113
Дүшгүтмәк.	Т. Мариноглу	121
Авшам.	Т. Мариноглу	122
Кырлангач.	Т. Мариноглу	122
Кечиләр.	Т. Мариноглу	123
Йылан.	Т. Мариноглу	123
Кирпи.	Т. Мариноглу	123
Бүлбүл.	Т. Мариноглу	123
Кечиҗик.	Т. Занет	124
Тилки.	Т. Мариноглу	125
Шака.	Т. Мариноглу	125
Йабаны.	Т. Мариноглу	125
Хорозлар.	Т. Мариноглу	125
Айы.	Т. Мариноглу	126
Девә.	Т. Мариноглу	126
Крокодил.	Т. Мариноглу	126
Маймунҗук.	Т. Мариноглу	127
Куваннар.	Т. Мариноглу	127
Ачыләр токат...	В. Филиоглу	128
Кеди.	Т. Мариноглу	128
Кысметли пиличчик.	Т. Мариноглу	129
Чаарыш.	Т. Мариноглу	130
Пиличчик.	Т. Мариноглу	130
Бул кушларын адыны.	Т. Мариноглу	130
Йардым.	Т. Мариноглу	131

Саксан.
 Бийаз айы.
 Девә.
 Келебек.
 Карымжа.
 Ква-кви-ква.
 Унутма корунмаа.
 Ол кырнак.
 Айаз.
 Иш.
 Оку хызлы.
 Лелек.
 Картал.
 Хырсыз тилки.
 Фил междидә.
 Күрек.
 Дийрен.
 Нажак.
 Кесер.
 Керпеден.
 Дүүн түркүсү.
 Нечин тавшаннар качак!
 Йува.
 Ени йыла каршы.
 Олак.
 Падишах хем ешек.
 Капан.
 Йанчу.
 Карымжа хем гүвержин.
 Ики кардаш.
 Иитли ушак.
 Сынжап хем тавшан.
 Тилки школасы.
 Ешек ежели.
 Мәлуш.
 Билмейжеләр.
 Сайылмаклар.
 Сайылмаклар.
 Сакланбач.
 Ойуннар.
 Класта ойуннар.
 Дилкырмак, йанылтмачлар.
 Дилкөстеклемелери.

Т. Мариноглу	131
Т. Мариноглу	132
Т. Мариноглу	132
Т. Мариноглу	132
Т. Мариноглу	132
Т. Мариноглу	133
Т. Мариноглу	133
Т. Мариноглу	134
Т. Мариноглу	134
Т. Мариноглу	134
Т. Мариноглу	134
Т. Мариноглу	135
Т. Мариноглу	135
Т. Мариноглу	136
Т. Мариноглу	136
Т. Мариноглу	136
Т. Мариноглу	137
Т. Мариноглу	137
Т. Мариноглу	137
Т. Мариноглу	137
Т. Мариноглу	137
Т. Мариноглу	139
Т. Мариноглу	141
Т. Мариноглу	142
М. Көсә	144
М. Көсә	144
Т. Мариноглу	146
Т. Занет	147
Т. Занет	148
Т. Занет	150
Т. Занет	151
Т. Занет	152
А. Бостром	153
Т. Мариноглу	154
Т. Мариноглу	155
Т. Мариноглу	156
Т. Мариноглу	161
Т. Занет	164
Т. Занет	165
Т. Мариноглу	166
Т. Мариноглу	168
Т. Занет	169
Т. Мариноглу	171

I
 C
 I
 I
 E
 A
 E
 C
 E
 B
 K
 C
 A
 E
 X
 E
 B

